

OPĆI IZBORI 2014

KONAČNI IZVJEŠTAJ

Sarajevo, decembar 2014.

OPĆI IZBORI 2014

KONAČNI IZVJEŠTAJ

Sarajevo, decembar 2014.

SADRŽAJ

1. SAŽETAK	7
2. POLITIČKI KONTEKST	10
3. OSNOVNE INFORMACIJE O OPĆIM IZBORIMA 2014	12
4. METODOLOGIJA	13
5. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SISTEM	14
5.1. Pravni okvir	14
5.2. Izborni sistem	15
6. IZBORNA ADMINISTRACIJA	19
6.1. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (CIK)	19
6.2. Lokalne izborne komisije (OIK/GIK)	20
6.3. Birački odbori	21
7. PREDIZBORNI PERIOD	23
7.1. Registracija političkih subjekata i kandidata	23
7.2. Registracija birača	23
7.3. Ravnopravnost spolova i učešće manjina u izbornom procesu	24
7.4. Izborna kampanja	25
7.4.1. Izborna kampanja političkih subjekata	25
7.4.2. Finansiranje izborne kampanje	26
7.4.3. Monitoring medija	27
8. IZBORNI DAN	29
8.1. Otvaranje biračkih mjesta	29
8.2. Proces glasanja	32
8.3. Zatvaranje biračkih mjesta	33
8.4. Brojanje glasova	33
8.5. Posmatranje rada lokalne izborne administracije na izborni dan	34
9. POSTIZBORNI PERIOD	35
9.1. Utvrđivanje rezultata izbora	35
9.2. Zaštita izbornog prava	36
9.3. Implementacija izbornih rezultata	36
10. O PROJEKTU "JER NAM JE STALO..."	38
10.1. O Koaliciji Pod lupom	38
10.2. Koalicija u brojkama	38
10.3. Izrazi zahvalnosti	39
ANEKS 1– Statistika izbornog dana	40

SKRAĆENICE KORIŠTENE U TEKSTU

ACIPS	Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije
BiH	Bosna i Hercegovina
BM	Biračko mjesto
BO	Birački odbor
CBS	Centralni birački spisak
CCI	Centri civilnih inicijativa
CGS	Centar za građansku suradnju
CIK	Centralna izborna komisija
DF	Demokratska fronta
DNS	Demokratski narodni savez
DON	Demokratija, organizovanje, napredak
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
FGT	Forum građana Tuzle
GIK	Gradska izborna komisija
HDZ	Hrvatska demokratska zajednica
KS	Kantonalna skupština
LIK	Lokalna izborna komisija
MZ	Mjesna zajednica
NSRS	Narodna skupština Republike Srpske
OHR	Ured visokog predstavnika u BiH
OIA	Omladinska informativna agencija
OIK	Općinska izborna komisija
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
PD PFBiH	Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine
PD PSBiH	Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine
PSBiH	Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine
RAK	Regulatorna agencija za komunikacije
RS	Republika Srpska
SDA	Stranka demokratske akcije
SDP	Socijaldemokratska partija
SDS	Srpska demokratska stranka
SNSD	Stranka nezavisnih socijaldemokrata
SP	Socijalistička partija
SzP	Savez za promjene
USAD	Američka agencija za međunarodni razvoj
ZR	Zbirni rezultati (obrazac)

1. SAŽETAK

Koalicija za slobodne i poštene izbore "Pod lupom", formirana od strane 7 organizacija civilnog društva, započela je dugoročno nadgledanje izbornog procesa u Bosni i Hercegovini (BiH) 1. jula 2014. godine, putem Glavnog ureda i 7 regionalnih ureda sa 42 dugoročna posmatrača na terenu. Na izborni dan raspoređeno je 2.800 posmatrača na 1.348 biračkih mjesta, u 50 mobilnih timova i u 134 lokalne izborne komisiju, pokrivajući preko 25% od ukupnog broja biračkih mjesta. Po prvi put korišteno je SMS izvještavanje sa automatiziranom softverskom obradom prikupljenih podataka (u toku izbornog dana zaprimljeno je i poslano preko 19.000 SMS poruka), ali i upoređivanje rezultata izbora iz uzorka biračkih mjesta u odnosu na one koje je objavila Centralna izborna komisija (CIK).

Generalna ocjena Općih izbora 2014. od strane Koalicije "Pod lupom" je da su isti protekli u demokratskoj i fer atmosferi i u skladu sa Izbornim zakonom i pratećim pravilima i procedurama, uz manji broj uočenih nepravilnosti i kritičnih situacija, te izolovane incidente.

Izorno zakonodavstvo BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav Bosne i Hercegovine) Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, te Izbornom zakonu BiH, i osigurava adekvatan pravni okvir za provođenje demokratskih izbora. Izbornu administraciju u BiH čine izborne komisije (Centralna izborna komisija BiH i lokalne izborne komisije) i birački odbori. Centralna izborna komisija donijela je odluku o raspisivanju Općih izbora u BiH 15. maja 2014. godine. Izbori su održani 12. oktobra 2014. godine. Ukupno se biralo 518 nosioca mandata. Na izborima je učešće uzelo 98 ovjerenih političkih subjekata i 7.748 kandidata. Na Općim izborima 2014. pravo glasa imalo je ukupno 3.278.908 birača, a glasalo se na 5.401 biračkom mjestu.

Ovi Opći izbori održani su u specifičnom političkom kontekstu koji se ogleda u zastoju na putu BiH ka članstvu u Evropskoj uniji, neprovođenju presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić i Finci protiv BiH“, nedopustivo sporom procesu formiranja vlasti tj. implementacije izbornih rezultata nakon Općih izbora 2010. godine, nestabilnosti parlamentarnih većina u skoro svim dijelovima zemlje, katastrofalnim posljedicama poplava iz maja mjeseca, te nezadovoljstvu građana iskazanim na brojnim protestima u toku prethodnog mandata.

Glavni nalazi posmatranja predizbornog vremena ukazuju na ozbiljno kršenje odredbi Izbornog zakona koje regulišu način odabira članova i sastav biračkih odbora, do kojih dolazi svjesnom manipulacijom izbornim procesom od strane predstavnika političkih subjekata. Takođe, zabilježeno je na desetine slučajeva plaćenog političkog oglašavanja u vremenu prije zvaničnog početka izborne kampanje, a što je zakonom zabranjeno, koje se uglavnom ogledalo u promociji na društvenim mrežama, distribuciji promotivnog materijala i organizaciji promotivnih događaja na kojima su učestvovali isključivo kandidati jednog političkog subjekta. Izborna kampanja je zvanično počela 12. septembra 2014. godine i trajala 30 dana, do vremena početka izborne šutnje. Glavni nalazi Koalicije u ovom periodu ukazuju na slučajeve zloupotrebe javnih sredstava od strane predstavnika ili kandidata političkih subjekata koji dolaze s pozicije vlasti u svrhu promocije političkih subjekata, a to se u najvećem broju slučajeva ogledalo kroz korištenje službenih automobila i osiguranja u svrhe izborne kampanje. Tokom izborne kampanje nisu evidentirani slučajevi govora mržnje, a kandidati su svoje kampanje uglavnom temeljili na optužbama prema kandidatima političkih oponenta. Građani su na osnovu medijskog izvještavanja mogli donijeti objektivni sud o kandidatima. Nažalost, ni tokom ove izborne kampanje građani nisu imali uvid u izvor i iznos novca kojim je finansirana kampanja političkih subjekata.

Izborni dan uglavnom je proveden u skladu sa zakonom i pravilima, uz manji broj incidenata. Dvije trećine biračkih mjesta otvoreno je tačno u 07:00 sati, a skoro 95% BM do 07:15. U procesu otvaranja biračkih mjesta najviše zabrinjava podatak da čak 30% biračkih mjesta nije bilo prilagođeno osobama sa invaliditetom. Proces glasanja uglavnom je protekao u skladu sa zakonom, pravilima i procedurama, a zabrinjava pojava velikog broja slučajeva tzv. porodičnog glasanja (na preko 40% BM) i slučajeva da jedna osoba pruža pomoć pri glasanju većem broju glasača (na četvrtini BM). Zatvaranje je na velikoj većini biračkih mjesta provedeno u skladu s propisima, no na 14% BM nije omogućeno glasanje osobama koje su se u trenutku zatvaranja biračkog mjesta nalazile ispred biračkog mjesta. Proces brojanja glasova protekao je uglavnom pozitivno na velikoj većini biračkih mjesta, no zabrinjava činjenica da na 8% biračkih mjesta nije vidno istaknut obrazac sa zbirnim rezultatima (ZR1 obrazac, tzv. žuta kopija), a na velikom broju biračkih mjesta vidljivost podataka sa kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima je ograničena. Dodatno, posmatranjem rada lokalnih izbornih administracija na izborni dan primijećeni su slučajevi pogrešnog pakovanja izbornog materijala u čak više od 40 općina, te neispravno popunjavanje obrazaca od strane biračkih odbora u četvrtini posmatranih općina.

Za Opće izbore 2014. CIK je ispoštovao predviđene rokove za objavu rezultata. Rezultati Općih izbora 2014. potvrđeni su i objavljeni 10. novembra 2014. godine. U periodu od izbornog dana pa do dana objave rezultata izbora, izborne komisije su u vezi sa ukupnim izbornim procesom zaprimile 705 prigovora i žalbi, a vršeno je i ponovno brojanje glasova u Glavnom centru za brojanje sa ukupno 198 biračkih mjesta. Koalicija "Pod lupom" je nakon održavanja izbora CIK-u BiH podnijela listu sa 96 prijavljenih nepravilnosti od strane građana i posmatrača Koalicije u nadi da će ih CIK razmotriti i iskoristiti u svrhu poboljšanja rada izborne administracije u budućnosti.

Koalicija je takođe posmatrala i dosadašnji proces implementacije izbornih rezultata. Institucije zakonodavne vlasti, izuzev četverodnevno kašnjenja u slučaju Kantona 10 (Livanjski kanton) i jednodnevno kašnjenja u slučajevima Bosansko-podrinjskog, Srednjobosanskog, Zapadno-hercegovačkog, Posavskog i Sarajevskog kantona, konstituirane su u zakonom predviđenom roku. Međutim, proces izbora delegata u domove naroda u Parlamentu FBiH i u Parlamentarnoj skupštini BiH je otežan i usporen, što je onemogućilo konstituiranje zakonodavne vlasti u punom kapacitetu u zakonom predviđenim rokovima. Takođe, ni Izborni zakon ni Ustav BiH ne poznaju rokove za formiranje izvršne vlasti na svim nivoima u BiH, niti institut vanrednih izbora ukoliko se vlade ne formiraju do određenog roka. Ovo ostavlja prostor predstavnicima parlamentarnih političkih subjekata da pregovore o formiranju vlasti odugovlače tj. da nemaju jasno utvrđen rok do kojeg izvršna vlast mora biti formirana.

Preporuke za unapređenje izbornog procesa:

Za političke subjekte:

1. Pristupiti procesu izrade i usvajanja zakona o političkim organizacijama na državnom nivou;
2. Usvojiti Kodeks ponašanja u toku izborne kampanje kojim bi se spriječila zlou potreba javnih resursa u predizborne svrhe;
3. Unaprijediti sistem kontrole finansijskog poslovanja političkih stranaka kako u izbornoj tako i neizbornoj godini;
4. Spriječiti razmjenu mjesta i potencijalnu trgovinu mjestima u biračkim odborima između političkih subjekata;
5. Propisati da se, osim članova biračkih odbora, sankcionišu politički subjekti za koje se utvrdi da se po njihovom nalogu krše odredbe Izbornog zakona;
6. Donijeti odredbu u Ustavu i Izbornom zakonu kojom će se spriječiti zloupotreba nacionalnog izjašnjavanja u izbornom procesu;
7. Obezbijediti minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda, nacionalnih manjina i nacionalno neopredijeljenih u zakonodavnoj vlasti na nivou kantona u FBiH;

U vezi provođenja izbora:

8. Skratiti sve rokove od datuma raspisivanja izbora do službene i potpune objave konačnih rezultata izbora (umjesto sadašnjih 180, na 120 dana);
9. Povećati transparentnost u radu izbornih komisija na svim nivoima;
10. Posvetiti posebnu pažnju kriterijima stručnosti i iskustvu u izbornim procesima u procesu imenovanja i potvrđivanja članova lokalnih izbornih komisija;
11. Obezbijediti kontinuiranu obuku lokalnih izbornih komisija u cilju veće efikasnosti njihovog rada u izbornom periodu;
12. Napraviti temeljne izmjene i konkretna unapređenja po pitanju načina imenovanja i obuke članova biračkih odbora;
13. Pojednostaviti procedure akreditiranja domaćih nestranačkih posmatrača;
14. Omogućiti nestranačkim posmatračima, kao i kandidatima političkih subjekata na poluotvorenim listama, podnošenje prigovora;

Izborni dan:

15. Striktno poštovati odredbe Izbornog zakona i odredbe provedbenih akata kojima je propisano obezbjeđenje sigurnosti izbornog materijala na svakom biračkom mjestu;
16. Uvesti zasebne providne glasačke kutije za svaki nivo vlasti koji se bira;
17. Smanjiti visinu glasačkih kabina do minimalne visine koja obezbjeđuje tajnost glasanja;
18. Tehnički unaprijediti izradu kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima da bi iste bile čitljive, te ih javno postaviti na biračko mjesto nakon završetka svih procesa na biračkom mjestu;
19. Razmotriti uvođenje rednih brojeva na glasačkom listiću za političke subjekte;
20. Razmotriti označavanje glasačkih listića serijskim brojevima radi povećanja sigurnosti;

2. POLITIČKI KONTEKST

Ambijent u kojem su raspisani i održani Opći izbori 12. oktobra 2014. godine obilježen je posljedicama nedopustivo sporog formiranja vlasti, odnosno implementacije izbornih rezultata nakon Općih izbora 2010., izuzetno dugim zastojem (koji još uvijek traje) na Evropskom putu, te nezadovoljstvom građana, kako teškom ekonomskom i socijalnom situacijom tako i neodgovornošću vlasti, koje je iskazano na brojnim protestima u toku mandata. Dodatan uticaj imale su katastrofalne poplave, koje su u izbornoj godini izdašno korištene kao alat za pridobijanje glasova birača.

Period između dva izborna ciklusa može se nazvati jednom od najtežih političkih situacija u BiH od završetka rata do danas. Pored kašnjenja u formiranju zakonodavne i izvršne vlasti na nivou države, nestabilnosti parlamentarne većine i blokiranja rada Ustavnog suda u FBiH, karakteristika ovog perioda je i pokušaj vladajućih struktura da prošire svoju kontrolu i uticaj u odlučivanju o nekim važnim pitanjima. Tako je novim Zakonom o sukobu interesa u institucijama BiH iz nadležnosti CIK-a izuzeta implementaciju ovog Zakona, te formirana parlamentarna komisija za utvrđivanje sukoba interesa koju čini šest parlamentaraca i tri predstavnika Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije (direktor i 2 zamjenika). Ovakav način implementacije Zakona o sukobu interesa, kojega su napustile i države regiona, predstavlja značajan korak unazad u odnosu na prethodno rješenje, čime se dovelo u pitanje provođenje Zakona o sukobu interesa kao jednog od važnijih antikorupcijskih zakona.

Izmjena ovog važnog Zakona provedena je po hitnom postupku, bez ikakvih konsultacija s nadležnim tijelima, kao što je CIK, i bez učešća zainteresirane javnosti. Predloženo zakonsko rješenje odudara od još ranije datih preporuka od strane Grupe zemalja Savjeta Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO)¹, stavova Venecijanske komisije iz 2010², ali i prakse koja postoji u EU i regionu³, koje se suštinski svode na postojanje nezavisnog tijela koje će se baviti rješavanjem sukoba interesa. Rezerve prema nepristrasnosti i efikasnosti u sprečavanju sukoba interesa novim zakonskim rješenjima iznesene su i u posljednjem Izvještaju o napretku BiH⁴. U istom paketu, vladajuća većina predložila je i nekalitetne izmjene Izbornog zakona koje nisu rješavale bitna pitanja u skladu sa preporukama s prošlih izbora, već su za cilj imale veću dominaciju političkih stranaka u izbornim procesima. I ove izmjene predložene su bez ikakvih stručnih konsultacija, no srećom nisu usvojene.

Od formiranja vlasti nakon izbora 2010. godine pa do danas, politički lideri nisu pokazali dovoljan nivopolitičke volje i odgovornosti za ispunjavanje obaveza na putu BiH ka članstvu u Evropskoj uniji, a posebno treba napomenuti neprovođenje presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić i Finci protiv BiH“⁵, te obavezu uspostavljanja mehanizma koordinacije. I pored velikog napora učinjenog od strane predstavnika Evropske unije da se navedene prepreke

¹Dodatak na izvještaj o usaglašenosti za BiH,

<http://www.msb.gov.ba/dokumenti/strateski/default.aspx?id=6244&langTag=sr-SP-Cyrl>

²Niz argumenata zašto se implementacija entitetskih zakona o sukobu interesa treba povjeriti CIK-u,

http://www.izbori.ba/Documents/CIK/God-Izvjestaji/2010/IZVJESTAJ_CIK_2010-hrv.pdf, str 133.

³U Srbiji se sukobom interesa bavi Agencija za borbu protiv korupcije, u Hrvatskoj Komisija za odlučivanje o sukobu interesa, u Crnoj Gori Komisija za sprečavanje sukoba interesa, u Sloveniji Komisija za suzbijanje korupcije, u Albaniji Viši inspektorat za deklaraciju i kontrolu imovine, Makedoniji Državna komisija za sprečavanje korupcije, u Rumuniji sukob interesa istražuje Agencija za integritet, u Bugarskoj Komisija za prevenciju i utvrđivanje sukoba interesa, a u Latviji Agencija za borbu protiv korupcije. Izvor: TI BiH

⁴http://www.dei.gov.ba/dei/media_servis/vijesti/default.aspx?id=14164&langTag=bs-BA, str. 15.

⁵Presuda iz decembra 2009. godine

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{"dmdocnumber":\["860268"\],"itemid":\["001-96491"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx#{)

uklone, to nažalost nije dovelo do konačnog rješenja, mahom zbog pokušaja pojedinih političkih aktera da u ovaj paket uključe i druga sporna pitanja koja zadiru u domen promjene Ustava. Naprotiv, takva situacija prouzrokovala je uskraćivanje dijela evropske pomoći iz IPA fondova namijenjenih za BiH.

Nezadovoljstvo građana teškom ekonomskom situacijom kulminiralo je februarskim protestima u nekoliko gradova BiH, mahom na području Federacije BiH. Između ostalog, rezultirali su sa nekoliko zapaljenih objekata institucija vlasti (uključujući i zgradu Predsjedništva BiH), smjenom pet od deset kantonalnih vlada, ali i povećanjem efikasnosti rada federalne Vlade, koja je u prvom kvartalu 2014. godine zasjedala više puta nego u ranije dvije godine zajedno, te usvojila duplo više mjera nego u istom periodu 2013⁶. Ova aktivnost može se pripisati i približavanju izbornog dana.

Raspodjela humanitarne i druge pomoći nakon poplava izazvala je sukobe s dijelom predstavnika međunarodne zajednice u BiH koji su otvoreno pozivali domaće institucije na odgovornost, kao i otvorene sukobe domaćih političkih aktera oko podjele pomoći u entitetima. Prema istraživanjima javnog mnijenja kao i zapažanjima Koalicije prikupljenim tokom ljetnih mjeseci, najveći problem nadolazećih izbora ponovo je mogla biti apatija birača koji su, zaokupljeni vlastitim egzistencijalnim problemima, izgubili svaku vjeru u vrijednost svog izlaska na izbore.

⁶Monitoring rada Vlade FBiH za period 1.1. – 31.3.2014, <http://cci.ba/monitoring/1/8/2.html>

3. OSNOVNE INFORMACIJE O OPĆIM IZBORIMA 2014⁷

Centralna izborna komisija donijela je odluku o raspisivanju Općih izbora u BiH 15. maja 2014. godine. Izbori su održani 12. oktobra 2014., a provedeni za sljedeće organe, odnosno nivoe vlasti:

- Predsjedništvo Bosne i Hercegovine (3 člana)
- Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (42 poslanika),
- Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine (98 poslanika),
- Predsjednika i 2 potpredsjednika Republike Srpske,
- Narodnu skupštinu Republike Srpske (83 poslanika),
- Skupštine 10 kantona u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa ukupno 289 zastupnika⁸

Ukupno se dakle biralo 518 nosioca mandata. Na izborima je učešće uzelo 98 ovjerenih političkih subjekata, od čega 50 političkih stranaka, 24 koalicije i 24 nezavisna kandidata. Ukupno je ovjereno 7.748 kandidata, od čega žena 3.276 ili 42% i muškaraca 4.472 ili 58%.

Na Općim izborima 2014. pravo glasa imalo je ukupno 3.278.908 birača. Od tog broja, na redovnim biračkim mjestima glasati je moglo 3.216.177 birača; u odsustvu 9.226 birača; 11.366 birača za tzv. lično glasanje; dok se iz inostranstva registriralo 42.139 birača. Glasanje biračima u inostranstvu bilo je omogućeno putem pošte i putem diplomatsko-konzularne mreže BiH u svijetu.

Ukupno je određeno 5.401 biračko mjesto⁹ i formirano 270 mobilnih timova za glasanje.

Lokalne izborne komisije akreditirale su oko 50.000 posmatrača ispred političkih subjekata. CIK BiH je za posmatranje Općih izbora 2014. akreditirao ukupno 5.760 posmatrača, od čega 5.073 posmatrača ispred 29 domaćih udruženja (7 udruženja Koalicije „Pod lupom“), 552 posmatrača ispred 38 međunarodnih organizacija i 130 posmatrača ispred 13 političkih subjekata. Posmatrači ovih političkih subjekata akreditirani su za posmatranje Glavnog centra za brojanje i/ili rada CIK-a.

⁷Podaci Centralne izborne komisije Bosne i Hercegovine (CIK).

⁸Kanton 1 (Unsko-sanski): **30** zastupnika; Kanton 2 (Posavski): **21**; Kanton 3 (Tuzlanski): **35**; Kanton 4 (Zeničko-Dobojski): **35**; Kanton 5 (Bosansko-podrinjski): **25**; Kanton 6 (Srednjobosanski): **30**; Kanton 7 (Hercegovačko-neretvanski): **30**; Kanton 8 (Zapadnohercegovački): **23**; Kanton 9 (Kanton Sarajevo): **35**; Kanton 10: **25** zastupnika

⁹5.284 redovnih biračkih mjesta; 107 za glasanje u odsustvu; lično u općini iz '91 – 1; glasanje na nepotvrđenim listićima – 4; diplomatsko-konzularna predstavništva – 5.

4. METODOLOGIJA

Metodologija posmatranja izbornog procesa u vremenu prije izbornog dana temeljila se na radu 7 regionalnih ureda Koalicije i 42 dugoročna posmatrača na terenu. Svaki od dugoročnih posmatrača pokrivao je od 1 do 6 općina. Dugoročni posmatrači su bili zaduženi za monitoring rada izborne administracije (lokalnih izbornih komisija), praćenje poštivanja rokova regulisanih zakonom, monitoring procesa registracije birača, aktivnosti animiranja posmatrača izbornog dana, praćenje izbornih kampanja političkih subjekata, te prijavu nepravilnosti uočenih na terenu. Koalicija je od svog osnivanja posmatrala rad CIK-a redovnim prisustvom na sjednicama, što je od strane CIK-a okarakterisano kao pozitivno obzirom da ranije nisu imali domaće posmatrače na sjednicama. Metodologija prikupljanja i analize informacija i podataka se bazirala na direktnom kontaktu i sastancima sa predstavnicima svih sudionika izbornog procesa (predstavnici izborne administracije, političkih subjekata, medija), sastancima sa predstavnicima policijskih organa i predstavnicima nevladinih organizacija, analizi lokalnih i regionalnih medija, te radu na terenu i direktnom kontaktu sa građanima. Dugoročni posmatrači su na sedmičnom nivou izvještavali Glavni ured Koalicije o svim preduzetim aktivnostima.

Svoja zapažanja o izbornom danu Koalicija temelji na dojavama svojih posmatrača i osoblja, te prijavama nepravilnosti od strane građana. Koalicija „Pod lupom“ na izborni dan rasporedila je 2.800 posmatrača na 1.348 biračkih mjesta pokrivajući preko 25% od ukupno 5.284 redovna biračka mjesta. Koristeći se metodologijom statistički utemeljenog posmatranja izbora koje podrazumijeva raspoređivanje posmatrača na tačno određenom uzorku biračkih mjesta, prikupljeni podaci postaju statistički relevantni za cijelu BiH. Ova napredna metodologija provodi se od strane sličnih organizacija širom svijeta, i predstavlja pozitivan metodološki pomak od klasičnog posmatranja izbora koje se bazira na pokrivanju što većeg broja biračkih mjesta. Uz to, ona omogućava fokusiranje na bitna pitanja izbornog dana i brzinu prikupljanja i obrade informacija.

Dodatno, Koalicija je imala posmatrače raspoređene u 134 lokalne izborne komisije i 50 mobilnih timova.

Svi posmatrači izbornog dana prošli su intenzivnu obuku o zakonskim i podzakonskim aktima koji propisuju procedure izbornog dana i o načinu komunikacije i izvještavanja, te potpisali Kodeks ponašanja obavezujući se na objektivno i nepristrasno izvještavanje. Posmatrači izbornog dana su bili zaduženi za monitoring procesa otvaranja biračkih mjesta, glasanja, zatvaranja biračkih mjesta i brojanja glasova, te slanje informacija o istima putem sms izvještavanja i poziva prema Pozivnom centru Koalicije.

Koalicija je po prvi put provela i pilot projekat prikupljanja i obrade rezultata izbora i to za sve većinske izborne utrke. Prikupljeni rezultati izbora potvrdili su službene rezultate izbora koje je objavio CIK.

5. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SISTEM

5.1. Pravni okvir

Pravni okvir u Bosni i Hercegovini je dosta kompleksan jer obiluje jedinstvenim ustavnim rješenjima. Ustav Bosne i Hercegovine je Aneks IV Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH (tzv. Dejtonski sporazum), koji daje ograničena ovlaštenja institucijama države, dok većinu ovlaštenja daje entitetima – Federaciji BiH (FBiH) i Republici Srpskoj (RS), ali i kantonima u FBiH. Brčko Distrikt ima poseban status kao jedinica lokalne samouprave, pod suverenitetom BiH i predstavlja kondominijum oba entiteta. Dejtonski sporazum uspostavio je i Ured visokog predstavnika (OHR) koji posjeduje značajna ovlaštenja i koji je *de facto* dio ustavne strukture. Specifičnost ustavnih rješenja u BiH ogleda se i u konceptu 'konstitutivnosti' naroda (Bošnjaci, Hrvati i Srbi), dok su oni građani koji ne pripadaju konstitutivnim narodima ili se etnički ne izjašnjavaju označeni kao 'Ostali'. Ovo predstavlja diskriminaciju prema onima koji se takođe nacionalno izjašnjavaju, a to su pripadnici nacionalnih manjina¹⁰, kao i onima koji su se opredijelili da se nacionalno ne izjašnjavaju.

Treba napomenuti i činjenicu da još uvijek nije u potpunosti provedena Odluka Ustavnog suda BiH iz 2000. godine kojom je zagarantirana ravnopravnost sva tri naroda na cijeloj teritoriji BiH, a kojom bi se neutralisala činjenica da pripadnici ova tri naroda, ovisno u kojem entitetu žive, nemaju pasivno biračko pravo.

OVOME TREBA DODATI I ČINJENICU DA NIJE IMPLEMENTIRANA ODLUKA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA U SLUČAJU SEJDIĆ-FINCI, IAKO JE OD DONOŠENJA ODLUKE PROŠLO VIŠE OD ČETIRI GODINE. KAKO SE PRED ISTIM SUDOM VODI POSTUPAK PROTIV BiH U SLUČAJU „PILAV“ I „ZORNIĆ“ ZA OČEKIVATI JE DA ĆE ESLJP PRIHVATITI NJIHovu TUŽBU I OBAVEZATI DRŽAVU DA IH MORA IMPLEMENTIRATI ŠTO NEMINOVNO MORA DOVESTI TAKOĐE DO IZMJENE USTAVA BiH, KAO I IZBORNOG ZAKONA BiH.

Parlamentarna skupština BiH je ratifikovala veliki broj međunarodnih ugovora, a između ostalog Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, a posebno treba naglasiti Protokol broj 12 kojim se zabranjuju svi vidovi diskriminacije; zatim Pakt o građanskim i političkim pravima, itd.

Izborni zakon BiH je temeljni zakon za organizaciju i provođenje izbora. Do danas, ovaj zakon je imao 19 izmjena i dopuna¹¹. Posljednje izmjene Izbornog zakona desile su se tokom 2014. godine, što nije u skladu sa Kodeksom dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije, koji preporučuje da se izborni zakoni ne mijenjaju u godini izbora.

Izborni zakon BiH ne definiše rokove za formiranje izvršne vlasti, niti kaznene odredbe u slučaju nepoštivanja rokova za formiranje vlasti na svim nivoima, što je nakon prošlih Općih izbora bio jedan od razloga velikog kašnjenja u formiranju različitih izvršnih funkcija¹². Istovremeno, Izborni zakon ne poznaje institut vanrednih izbora koji u zakonom propisanim situacijama može da služiti kao mehanizam za deblokadu nefunkcioniranja vlasti.

Za organizaciju i provođenje izbora u BiH, relevantni su takođe i Izborni zakon Republike Srpske¹³, Izborni zakon Brčko Distrikta BiH¹⁴, Zakon o direktnom izboru načelnika u FBiH, te

¹⁰Nacionalne manjine u BiH su definisane Zakonom o pravima nacionalnih manjina u BiH

¹¹„Službeni glasnik BiH“,br.23/01, 07/02, 09/02, 20/02, 04/04, 20/04, 25/05, 65/05, 77/05, 11/06, 24/06, 32/07, 33/08, 37/08, 32/10, 18/13, 07/14

¹²Parlamentarna skupština BiH formirana je sedam, a Savjet ministara tek 14 mjeseci nakon izbora. Zbog kašnjenja u konstituiranju Doma naroda Parlamenta FBiH nije se moglo pristupiti izboru predsjednika i potpredsjednika FBiH.

¹³„Službeni glasnik Republike Srpske“ br.34/02, 35/03, 24/04, 19/05 i 24/12

drugi zakoni povezani sa izbornim procesom, kao što su Zakon o finansiranju političkih stranaka, Zakon o državljanstvu, Zakon o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, Zakon o prebivalištvu i boravištu državljanina BiH, Zakon Brčko Distrikta o izboru i promjeni entitetskog državljanstva, kao i svi propisi CIK-a.¹⁵ Nažalost, u BiH ne postoji zakon o političkim organizacijama koji bi regulirao pitanja bitna za njihovo odgovorno i transparentno djelovanje.

Od stupanja na snagu novog Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH¹⁶ krajem 2013. godine, CIK više nije nadležan za provođenje zakona koji regulišu ovu oblast. Odlukom Narodne skupštine RS koja je prema Izbornom zakonu (kao i ostala zakonodavna tijela) obavezna svake četiri godine preispitivati granice i broj mandata višeećanih izbornih jedinica, došlo je povećanja broja izbornih jedinica na 9 umjesto dosadašnjih 6. Promjene u broju i granicama izbornih jedinica se nisu preispitivale na drugim izbornim nivoima u BiH.

Preporuke:

- **S obzirom da ne postoji zakon o političkim organizacijama na državnom nivou, neophodno je pristupiti procesu njegove izrade i usvajanja, uz široku javnu raspravu svih zainteresiranih aktera.**

5.2. Izborni sistem

Izborni sistem BiH zasniva se na Aneksu III (Sporazum o izborima) i Aneksu IV (Ustav Bosne i Hercegovine) Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH, te Izbornom zakonu BiH. Mandat izabranih na svim nivoima traje 4 godine, ali se ne poklapaju izborni ciklusi za lokalne sa višim nivoima vlasti.

Odražavajući kompleksno ustavno uređenje BiH, i izborni sistem predstavlja kombinaciju gotovo svih poznatih izbornih principa: većinski princip i jednoćlane i višeećlane izborne jedinice za izbor članova Predsjedništva BiH, predsjednika i potpredsjednika RS, kao i gradonačelnika/načelnika gradova/općina i proporcionalni princip uz višeećlane izborne jedinice za izbor sastava parlamenata/skupština i predstavničkih tijela na lokalnom nivou. Izbornim zakonom je predviđen izborni prag od 3% čime se politički subjekti koji su prešli prag kvalifikuju za učešće u raspodjeli redovnih mandata i primjenjuje se za sve utrke bazirane na proporcionalnom sistemu. Birači imaju mogućnost da na poluotvorenim kandidatskim listama, osim političkog subjekta, svoj glas daju i nekim od kandidata sa te liste, te se preferencijalnim metodom utvrđuje koji od kandidata su dobili povjerenje najviše birača te političke stranke na osnovu čega se utvrđuje i ko će individualno dobiti mandat.

Dva člana Predsjedništva BiH (Bošnjak i Hrvat) kandiduju se i biraju sa teritorije Federacije BiH iz jedne izborne jedinice¹⁷, dok se sa teritorije RS kao jedne izborne jedinice kandiduje i bira treći član (Srbin).

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine sastoji od dva doma – Predstavničkog doma i Doma naroda. Prilikom izbora poslanika u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH, od ukupno 42 mjesta, u Federaciji BiH bira se 28 (iz pet višeećanih izbornih jedinica), a u Republici Srpskoj 14 poslanika (iz tri višeećlane izborne jedinice). Iz FBiH 21 poslanik bira se

¹⁴ „Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 17/08

¹⁵ Relevantni su i Ustav FBiH i RS. Na nivou RS zakon o finansiranju političkih stranaka u RS, Zakon o političkim strankama u RS, Zakon o finansiranju političkih stranaka Brčko Distrikta BiH, Zakon o političkim organizacijama Brčko Distrikta BiH. U FBiH nisu usvojeni zakoni koji se tiču političkih stranaka i njihovog finansiranja.

¹⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti BiH, „Službeni glasnik BiH“, br.87/13

¹⁷ Jedan birač može da glasa samo za jednog predloženog kandidata za Predsjedništvo BiH.

direktno proporcionalnim izbornim sistemom, a preostalih 7 mandata su tzv. kompenzacioni mandati, čija je uloga da kompenziraju rasute glasove nastale postojanjem izbornih jedinica. U raspodjeli kompenzacionih mandata učestvuju samo političke partije i koalicije, ali ne i nezavisni kandidati¹⁸. Prema istom izbornom načelu raspoređuje se i 14 mandata iz Republike Srpske, i to tako što se 9 poslanika bira direktno, dok se ostatak određuje sa kompenzacionih listi.

Zakonska obaveza svih predstavničkih tijela je da svake četiri godine preispituju broj registriranih birača i granice izbornih jedinica kako bi se obezbijedila jednaka snaga glasa, ali se to u praksi nije desilo osim u slučaju Republike Srpske¹⁹. Međutim, evidentno je da one trenutno u nekim slučajevima ne omogućavaju jednaku snagu svakog pojedinačnog glasa²⁰.

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanje
FBiH 1	310.329	3	103.443	106,52%
FBiH 2	261.400	3	87.133	89,73%
FBiH 3	431.374	4	107.844	111,05%
FBiH 4	545.702	6	90.950	93,66%
FBiH 5	490.511	5	98.102	101,02%
Ukupno FBiH	2.039.316	21	97.110	100,00%
RS 1	564.328	3	188.109	136,17%
RS 2	384.034	3	128.011	92,67%
RS 3	294.903	3	98.301	71,16%
Ukupno RS	1.243.265	9	138.141	100,00%

Tabela 1: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Parlamentarna skupština BiH – direktni mandati

Ovakva visoka neujednačenost u suprotnosti je i sa odredbama Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije²¹ koji preporuča da razlika u broju birača po izbornim jedinicama samo u rijetkim slučajevima smije prelaziti 10%, a samo iznimno 15 % i to u slučaju velikih geografskih i/ili administrativnih područja s malim brojem birača. I dok u dvije izborne jedinice u Federaciji BiH postoji odstupanje veće i od 10%, u dvije izborne jedinice u Republici Srpskoj to odstupanje doseže i 30%.

Delegati u Domu naroda PSBiH biraju se indirektno u entitetskim parlamentima.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije Bosne i Hercegovine sastoji se od 98 poslanika, od kojih svim konstitutivnim narodima mora pripasti najmanje četiri mjesta. Veći dio mandata (oko 70%) se utvrđuje u okviru 12 višočlanih izbornih jedinica, dok se ostatak utvrđuje sa kompenzacionih listi. Slično kao i sa Parlamentarnom skupštinom BiH, ni Parlament Federacije BiH nije uskladio veličinu izbornih jedinica prije ovih izbora, što je dovelo do velikih odstupanja u težini glasa.

¹⁸Za raspodjelu kompenzacionih mandata primjenjuje se sistem zatvorene liste.

¹⁹Izuzetak je Narodna skupština RS, koja je izvršila izmjene granica izbornih jedinica 2012. god.

²⁰Npr, broj birača u izornoj jedinici 1 za PD PSBiH iz RS dvostruko je veći nego u izornoj jedinici 3, a obje nose jednak broj direktnih mandata, po 3.

²¹[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2002\)023rev-e.aspx](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2002)023rev-e.aspx)

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanje
1(FBiH)	246.081	9	27.342	97,88%
2(FBiH)	151.695	5	30.339	108,60%
3(FBiH)	204.416	7	29.202	104,53%
4(FBiH)	134.400	4	33.600	120,28%
5(FBiH)	228.665	8	28.583	102,32%
6(FBiH)	97.869	4	24.467	87,58%
7(FBiH)	219.093	6	36.516	130,71%
8(FBiH)	219.168	9	24.352	87,17%
9(FBiH)	191.536	8	23.942	85,70%
10(FBiH)	69.864	3	23.288	83,36%
11(FBiH)	212.281	7	30.326	108,56%
12(FBiH)	64.248	3	21.416	76,66%
Ukupno	2.039.316	73	27.936	100,00%

Tabela 2: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Parlament Federacije BiH – direktni mandati

Ako politički subjekt koji je dobio kompenzacijsko mjesto nema dovoljno kandidata na svojoj listi etničke pripadnosti za koju nije dostignut minimum od četiri člana, to mjesto se dodjeljuje sljedećoj najbolje rangiranoj kandidatskoj listi s takvim kandidatima, itd. sve dok se minimum ne dostigne²². Slična rješenja važe i prilikom izbora 83 poslanika u Narodnoj skupštini Republike Srpske.

Zakonodavnu vlast u Republici Srpskoj vrše Narodna skupština i Vijeće naroda. U Narodnu Skupštinu biraju se 83 narodna poslanika iz 9 višočlanih izbornih jedinica, dok se Vijeće naroda sastoji od 8 Srba, 8 Bošnjaka, 8 Hrvata i 4 iz reda Ostalih, koje biraju odgovarajući klubovi poslanika u Narodnoj skupštini RS, a čija je osnovna funkcija pokretanje postupka za zaštitu vitalnog nacionalnog interesa.

Izborna jedinica	Broj birača	Broj mandata	Težina glasa	Odstupanja
1(RS)	150.213	7	21.459	108,74%
2(RS)	143.414	7	20.488	103,82%
3(RS)	270.701	12	22.558	114,31%
4(RS)	83.658	4	20.915	105,98%
5(RS)	121.911	6	20.319	102,96%
6(RS)	178.465	9	19.829	100,48%
7(RS)	115.168	7	16.453	83,37%
8(RS)	69.502	4	17.376	88,05%
9(RS)	110.233	7	15.748	79,80%
Ukupno	1.243.265	63	19.734	100,00%

Tabela 3: Pregled težine glasa po izbornim jedinicama – Narodna skupština RS – direktni mandati

²²Na posljednjim Općim izborima primijećena je evidentna zloupotreba nacionalnog izjašnjavanja, sa ciljem povećavanja šansi za osvajanje mandata.

Takođe, u okviru Parlamenta Federacije BiH postoji Dom naroda, kojeg čini 58 delegata, i to po 17 iz reda konstitutivnih naroda i 7 iz reda Ostalih, koji se delegiraju iz reda poslanika kantonalnih skupština u skladu sa Izbornim zakonom BiH.

U FBiH biraju se i zastupnici u 10 kantonalnih skupština. Broj zastupnika u ovim skupštinama je između 20 i 35 u zavisnosti od broja birača upisanih u Centralni birački spisak.²³

²³Između 20 i 25 zastupnika imaju kantonalne skupštine sa manje od 75.000 birača upisanih u CBS, između 25 i 30 sa brojem birača između 75.000 i 200.000, a skupštine sa preko 200.000 upisanih birača imaju između 30 i 35 zastupnika.

6. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Izbornu administraciju u BiH čine izborne komisije i birački odbori. Izborne komisije su: Centralna izborna komisija BiH (CIK), općinske/gradske izborne komisije i Izborna komisija Brčko Distrikta BiH²⁴ (u daljem tekstu: lokalne izborne komisije). Pored navedenih komisija, Izbornim zakonom BiH utvrđena je mogućnost uspostavljanja i izbornih komisija entiteta i kantona. Izborne komisije entiteta formiraju se prema zakonu entiteta, dok njihovu nadležnost utvrđuje CIK BiH. U Republici Srpskoj takva komisija imenovana je 2008. godine u skladu sa Izbornim zakonom RS-a, međutim javnosti nisu vidljive njene aktivnosti. U FBiH, obzirom da nije donesen zaseban izborni zakon, ne postoji entitetska komisija.

U periodu od 1996. do 2000. godine, nadležnost za provođenje izbora imale su međunarodne organizacije, u prvom redu Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), koje su u ovom periodu organizovale i provodile izbore, a na osnovu tzv. izbornih pravila i propisa, putem Privremene izborne komisije. Izborni zakon BiH donesen 2001. godine uslovio je uspostavljanje stalne Izborne komisije BiH. Izmjenama i dopunama ovog zakona 2006. godine prestalo je učestvovati tri međunarodna člana Izborne komisije (2 predstavnika OSCE-a i predstavnik OHR-a), od kada su članovi komisije državljani BiH, a komisija preimenovana u Centralnu izbornu komisiju BiH (CIK BiH).

Članovi svih izbornih komisija imenuju se na 7 godina, dok se članovi biračkih odbora imenuju za svake izbore.

6.1. Centralna izborna komisija Bosne i Hercegovine (CIK)

Centralna izborna komisija BiH (CIK) je zadužena za organiziranje i provođenje izbora. CIK pripada kategoriji stalne izborne administracije, sastoji se od 7 članova: po dva člana iz reda konstitutivnih naroda i jednog člana iz reda 'ostalih'. Od 2002. godine, CIK BiH u potpunosti je proveo i organizovao sedam izbornih ciklusa: četiri redovna izborna ciklusa (2002, 2006, 2010. i 2014. godine) provedena su za organe na nivou države, entiteta i kantona, i tri redovna izborna ciklusa (2004., 2008. i 2012. godine) za organe vlasti na lokalnom nivou, uključujući i Skupštinu Brčko Distrikta BiH. Tome treba dodati i prijevremene izbore za predsjednika RS 2007. godine.

Koalicija ocjenjuje da je CIK BiH uspješno i profesionalno organizovao ove Opće izbore, uz manje probleme u radu koji su rezultat nedovoljno efikasnog rada lokalnih izbornih administracija, te manjkavosti u izbornom zakonodavstvu. U pripremi za provođenje izbora pojavili su se određeni problemi u radu CIK-a vezano za odabir štamparije koja će štampati glasačke listiće, postojanje dva vodena žiga²⁵, kao i problemi sa distribucijom glasačkih listića glasačima koji će glasati putem pošte. Ovi problemi tehničke naravi, osobito potencirani od strane političkih partija i medija, mogli su uticati na povjerenje javnosti u zakonitost provođenja izbora.

CIK je organizovao obuke za članove lokalnih izbornih komisija, njih ukupno 10, a obuke su se uglavnom zasnivale na edukativnim video spotovima koje je za tu svrhu pripremio CIK. Od velike većine OIK-a video spotovi su okarakterisani kao značajno unapređenje procesa obuke.

Iskustva Koalicije, a i generalni utisak koji se stekao u razgovorima sa brojnim akterima, je da CIK ima zadovoljavajuću komunikaciju sa javnošću. Putem zvanične internet stranice i službe za odnose sa javnošću CIK blagovremeno obavještava javnost o svim aspektima izbornog procesa.

²⁴Ukupno 142 izborne komisije na lokalnom nivou, uključujući Brčko Distrikt BiH

²⁵Odnosi se na vodeni žig korišten na ranijim izborima, a koji je deponovan u sefu češke firme „Neograph“ u Pragu

Ipak, pristup informacijama mogao bi se unaprijediti u smislu stavljanja na uvid javnosti odluka koje CIK donosi na svojim sjednicama, npr. postavljanjem istih na internet stranicu CIK-a.

Između ostalih nadležnosti, CIK BiH vrši akreditiranje posmatrača udruženja i međunarodnih posmatrača za posmatranje svih izbornih aktivnosti, dok posmatrače političkih subjekata akreditiraju lokalne izborne komisije ili CIK u zavisnosti od predmeta posmatranja. Iako je CIK uložio maksimalne napore da ovaj proces, barem u pogledu posmatrača ispred Koalicije, uradi na što efikasniji način, evidentan je kompliciran sistem akreditiranja, te nepovoljan položaj domaćih posmatrača u odnosu na međunarodne kada je u pitanju mobilnost posmatrača na izborni dan i pristup biračkim mjestima u različitim izbornim jedinicama. Takođe, pri procesu akreditacije posmatrača ispred udruženja nužno je dostaviti kompletnu dokumentaciju prilikom svakog pojedinačnog podnošenja zahtjeva za akreditaciju novih posmatrača.

Preporuka:

- **Potrebno je izjednačiti domaće nestranačke posmatrače sa međunarodnim posmatračima u smislu jednostavnosti procedure akreditiranja i važenja jedne akreditacije u više osnovnih izbornih jedinica. Takođe, potrebno je utvrditi rokove za izdavanje akreditacija od strane CIK-a.**

6.2. Lokalne izborne komisije (OIK/GIK)

Izborne komisije na lokalnom nivou nadležne su, između ostalog, za određivanje biračkih mjesta, formiranje biračkih odbora, obuku biračkih odbora, organiziranje izbornog dana i objedinjavanje izbornih rezultata sa biračkih mjesta na svojoj teritoriji. U zavisnosti od broja birača na svom teritoriju, sastoje se od 3, 5 ili 7 članova.

Zapažanja Koalicije na terenu pokazala su da su lokalne izborne komisije (LIK) funkcionirale u skladu sa Izbornim zakonom i procedurama za rad lokalnih izbornih komisija, uglavnom poštujući rokove izbornih aktivnosti. Međutim u jednom broju komisija primijećen je manjak profesionalizma u radu, neodržavanje sjednica i/ili netransparentno i neformalno održavanje istih. Sastanci LIK-a tokom avgusta i u prvoj polovini septembra u najvećem broju slučajeva nisu održavani planski, ni u vremenskom niti u lokacijskom smislu, i organizirani su *ad hoc* i po procijenjenoj potrebi, a u nekim općinama takva praksa nastavljena je i do kraja septembra. U oktobru posmatrači Koalicije bilježe intenzivnije sastanke LIK-a, u prosjeku svaki drugi dan, ali često bez ranije najave i pripremljenog dnevnog reda. Same LIK-e ističu svoje unutrašnje probleme, gdje su članovi često pravno i tehnološki nepismeni, zbog čega ne mogu da isprate tehnološka unapređenja, nove pravne normative i standarde, te ne razumiju izborni proces u potpunosti, dok odgovornost pada na predsjednika koji nema kontrolne mehanizme nad ostalim članovima Komisije i bivaju suočeni sa odbijanjem izvršavanja delegiranih zadataka²⁶.

Takođe, dva mjeseca prije izbornog dana zabilježeno je da od 142 komisije njih 5 nije bilo popunjeno sa predviđenim brojem članova²⁷. U smislu zakonske obaveze finansiranja rada općinskih izbornih komisija, posmatrači Koalicije su izvijestili o nedovoljnoj finansijskoj podršci u određenom broju općina²⁸. Istovremeno, veliki broj OIK-a smatra da je ključni problem u njihovom radu zakonski nejasno propisan način finansiranja, odnosno potpuna zavisnost od lokalnih zajednica. Rok za određivanje broja i vrste biračkih mjesta bio je 8. avgust, a zabilježeno

²⁶Na bazi rezultata anektnog upitnika upućenog svim lokalnim izbornim komisijama u BiH od strane Koalicije Pod lupom u periodu od 30.10. do 10.11.2014. godine, te obavljenih razgovora s predstavnicima LIK-a.

²⁷Bratunac, Čapljina, Čelić, Krupa na Uni i Kupres (RS)

²⁸Bihać, Sanski Most i Bosansko Grahovo.

je da do tog roka 12 komisija²⁹ to nije učinilo. Kao problem kod određivanja broja i lokacija biračkih mjesta (BM) većina OIK-a navodi dijeljenje većih BM (preko 1.000 birača) na dva, gdje limitirana finansijska sredstva ograničavaju uslovnost za rad pojedinih BM. Kašnjenje u određivanju konačnih lokacija biračkih mjesta zabilježeno je u slučaju općinskih izbornih komisija Čelić, Drvar, Lopare, Teočak i Ugljevik.

Obaveza lokalnih izbornih komisija je i organiziranje obuka za imenovane biračke odbore. Spotovi CIK-a korišteni su za obuku biračkih odbora na terenu. Posmatrači Koalicije prisustvovali su na više od 50 obuka biračkih odbora. Obuke biračkih odbora su održane uz poštivanje predviđenih rokova. Uglavnom su bile dobro organizirane i uz veliki odziv članova biračkih odbora, ali uz različitu dužinu trajanja obuke, kvalitet trenera, i sl. Članovi biračkih odbora na temelju organizirane obuke polagali su test, a prosječna prolaznost na posmatra nim obukama bila je 95%, dok je onima koji nisu položili data prilika za popravni ispit.

Ipak, pristupanjem procesu utvrđivanja rezultata, te naknadnim problemima koji su uslijedili u Glavnom centru za brojanje (GCB) u smislu određenog većeg broja biračkih mjesta gdje je bilo problema oko utvrđivanja rezultata, može se zaključiti da proces obuka mora biti unaprijeđen kako bi se spriječile tehničke greške u radu biračkih odbora.³⁰

Preporuke:

- **U procesu imenovanja i potvrđivanja članova lokalnih izbornih komisija potrebno je posvetiti posebnu pažnju stručnosti i iskustvu u izbornim procesima.**
- **Potrebno je obezbijediti kontinuiranu obuku lokalnih izbornih komisija u cilju veće efikasnosti njihovog rada u izbornom periodu.**
- **Povećati transparentnost u radu izbornih komisija na svim nivoima.**

6.3. Birački odbori

Birački odbori neposredno rukovode radom biračkog mjesta, obezbjeđuju pravilnost i tajnost glasanja, te evidentiraju rezultate. Sastoje se od 3 ili 5 članova i njihovih zamjenika, u zavisnosti od broja birača na biračkom mjestu. Za Opće izbore 2014. imenovano je 5.564 biračka odbora.

Posmatrači Koalicije, koji su između ostalog pratili i žrijebanje političkih subjekata za raspodjelu pozicija u biračkim odborima, su zabilježili niz situacija gdje su predstavnici političkih subjekata otvoreno razgovarali o razmjeni i prodaji mjesta u biračkim odborima³¹. Takva praksa dovodi do situacije da se u biračkim odborima može naći veći broj predstavnika jednog političkog subjekta, čime se krše odredbe Izbornog zakona BiH da svaki politički subjekt može imati samo jednog člana biračkog odbora. To može dovesti do sumnje u regularnost samog izbornog procesa. U svrhu transparentnosti i eventualnog smanjivanja obima trgovine mjestima u biračkim

²⁹Bihać, Bugojno, Bužim, Cazin, Doboj, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Iljaš, Kupres (RS), Pale, Sanski Most i Tuzla.

³⁰Dodatno, veliki broj OIK-a intervjuisanih nakon izbornog dana smatra da svi članovi BO moraju proći detaljniji i teoretski i praktični terening praćen mnogo ozbiljnijim testovima, dok se preporučuje i da predsjednici BO prođu kroz dodatne treninge i testiranja nekoliko dana pred izbore.

³¹Ove navode dodatno potvrđuju i intervjui sa OIK-ama koje je Koalicija obavila nakon izbornog dana, gdje njih 25% smatra da postoje jasne indicije o trgovini i trampima mjesta u biračkim odborima, a da problem sam po sebi predstavlja i dominantan uticaj političkih partija na imenovanje članova BO. Kako moguće unapređenje, u najvećem broju slučajeva je predloženo da se izvrši profesionalizacija predsjednika BO, da se oni biraju na duži period odnosno ne manje od dva izborna ciklusa, da se jasno definišu profili ljudi koji mogu vršiti ove funkcije, te da se isključi uticaj političkih subjekata na njihov izbor. Kao moguće rješenje trgovine i trampe u BO u okviru postojećih pravila navodi se i imenovanje članova BO samo od strane onih pol. subjekata koji imaju realnu snagu u lokalnoj zajednici.

odborima, Koalicija je ranije pozvala izbornu administraciju da objavi imena svih članova biračkih odbora sa pripadajućim političkim subjektima koji ih nominuju³², poštujući tajnost ličnih podataka. Nije zabilježena reakcija po ovom pitanju.

Izveštaji posmatrača o problemima sa ispravnim popunjavanjem obrazaca na biračkom mjestu na izborni dan, neslaganju u testu tačnosti i nepravilnostima koje su se desile kod pakovanja i predaje materijala, upravo potvrđuju prethodne navode. Nameće se zaključak da je neophodno ujednačiti obuke biračkih odbora u svim općinama primjenom minimuma standarda u smislu sadržaja obuke (teorijskog i praktičnog dijela), vremenskog trajanja i težine testova koje je potrebno proći da bi osoba bila imenovana za člana biračkog odbora.

Preporuke:

- Koalicija je mišljenja da su birački odbori jedna od najslabijih karika u izbornom procesu, te da je potrebno napraviti temeljne izmjene i konkretna unapređenja po pitanju načina imenovanja i obuke članova biračkih odbora. U pogledu imenovanja, treba promijeniti metod odabira članova biračkih odbora na način da predsjednik treba biti apolitična ličnost, te da su imena članova i pripadajućih političkih partija javna i dostavljena prije tzv. žrijebanja. Potrebno je provoditi kontinuiranu i kvalitetnu obuku članova biračkih odbora u vremenu između izbora.
- Spriječiti razmjenu mjesta u biračkim odborima između političkih subjekata i potencijalnu trgovinu kako bi se omogućilo poštivanje odredbi Izbornog zakona prema kojem politički subjekt može imati samo jednog člana biračkog odbora.
- Potrebno je propisati da se, osim članova biračkih odbora, sankcionišu politički subjekti za koje se utvrdi da se po njihovom nalogu krše odredbe Izbornog zakona.

³²Kuriozitet predstavlja potez OIK Šamac koji u Odluci o imenovanju biračkih odbora pored imena članova nije naveo nazive političkih subjekata, nego samo njihove šifre.

7. PREDIZBORNI PERIOD

7.1. Registracija političkih subjekata i kandidata

Za učešće na izborima političke subjekte³³ u skladu sa Izbornim zakonom ovjerava CIK BiH. Politički subjekti mogli su učestvovati na izborima pod uslovom da su bili zastupljeni u zakonodavnom tijelu na nivou za koji su se željeli nadmetati ili su CIK-u morali podnijeti potpise podrške kako je to propisano Izbornim zakonom³⁴. Za učešće u utrci za članove Predsjedništva BiH trebalo je podnijeti 3.000 potpisa birača upisanih u CBS.

CIK je za Opće izbore 2014. ovjerio ukupno 98 političkih subjekata, odnosno 7.748 kandidata u 50 političkih stranaka, 24 koalicije i 24 nezavisna kandidata.

7.2. Registracija birača

Registracija birača u BiH je pasivna od 2006. godine, dok za glasače koji glasaju iz inostranstva još uvijek važi aktivna registracija. Prema Izbornom zakonu, u BiH postoji više kategorija birača. Birači koji glasaju u BiH dijele se na dvije kategorije: birači koji glasaju na redovnim biračkim mjestima i birači koji glasaju u odsustvu (raseljene osobe unutar BiH). Takođe, CIK vodi evidenciju o interno raseljenim osobama koje imaju pravo da odaberu da li će glasati u svom trenutnom ili predratnom boravištu. Do predviđenog roka (29.07.2014.), 20.709 interno raseljenih osoba je odlučilo glasati u svojim predratnim mjestima stanovanja. CIK BiH vodi Centralni birački spisak (CBS) na osnovu evidencije nadležnog državnog organa – Agencije za identifikacione dokumente, evidenciju i razmjenu podataka – IDDEEA, evidencije civilnog registra o državljanima BiH, a uključeni su i drugi organi: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, ministarstva unutrašnjih poslova na svim nivoima, Ministarstvo civilnih poslova BiH – Sektor za državljanstva i Centralna izborna komisija.

Lokalne izborne komisije obezbjeđuju podatke neophodne za ažuriranje CBS-a. Koalicija je zabilježila da su skoro sve LIK-e ovaj posao obavile pravovremeno i u skladu sa propisima CIK-a. Nisu zabilježeni veći problemi u radu općinskih Centara za birački spisak, međutim same lokalne izborne komisije ističu³⁵ da je problem što se u ovim Centrima angažuju činovnici iz općinske administracije kojima se ovaj posao delegira kao dodatna aktivnost, pa nema posvećenosti i ozbiljnosti u radu.

Unatoč proaktivnoj medijskoj kampanji lokalnih vlasti, u Brčko Distriktu skoro 50% birača koji nisu odabrali entitetsko državljanstvo nije moglo iskoristiti svoje pravo glasa.³⁶ Ova situacija stvorila je niz neugodnosti, te gužvi na biračkim mjestima na sam dan izbora. Lokalne vlasti Distrikta moraju pronaći jednostavniji i efikasniji mehanizam³⁷ kojim bi se svi građani Distrikta do narednih izbora opredijelili po pitanju entitetskog državljanstva.

Ukupno 3.278.908 birača imalo je pravo glasa na Općim izborima 2014. Zabilježeno je da su za glasanje putem pošte podneseni zahtjevi u ime 37 preminulih osoba i 608 slučajeva navodnog lažnog predstavljanja i falsificiranja zahtjeva, što ukazuje na potencijalne pokušaje zloupotreba.

³³Politički subjekti su: političke stranke, nezavisni kandidati, koalicije i liste nezavisnih kandidata.

³⁴Za Predstavnički dom PSBiH 3.000 potpisa; za entitetske parlamente 2.000, a 500 potpisa za kantonalne skupštine. Za nezavisne kandidate traži se polovina predviđenog broja potpisa podrške.

³⁵Na bazi anektnog upitnika upućenog svim lokalnim izbornim komisijama u BiH.

³⁶Birači u Brčko Distriktu su morali do 28.8. 2014. odabrati entitetsko državljanstvo kako bi mogli glasati. Do isteka roka, 45.317 stanovnika Distrikta odabralo je entitetsko državljanstvo, dok 39.974 stanovnika, odnosno nešto više od 46%, to nije učinilo.

³⁷Regulisano Zakonom Brčko Distrikta o izboru i promjeni entitetskog državljanstva (32/09).

Takođe, CIK je dobio prijave o slučajevima u kojima su birači u inostranstvu dobili pakete sa glasačkim listićima za više glasača, o čemu je CIK obavijestio Tužilaštvo BiH radi dalje istrage.

7.3. Ravnopravnost spolova i učešće manjina u izbornom procesu

Ravnopravnost spolova

Od održavanja Općih izbora 2010. usvojena je izmjena i dopuna Izbornog zakona koja se odnos i na postizanje ravnopravnosti spolova, tako što se predviđa da ista postoji kada je jedan od spolova zastupljen s najmanje 40%³⁸. Ova izmjena podrazumijeva da liste političkih subjekata moraju imati najmanje 40% manje zastupljenog spola, što je i ispoštovano na listama ovjerenih političkih subjekata od strane CIK-a. Ovaj zakon se primjenjuje i na izbornu administraciju, no ova odredba primijenjuje se samo na sastav lokalnih izbornih komisija i biračkih odbora, ali ne i na sastav CIK-a u kojem je i dalje od 7 članova samo jedna žena. Važno je napomenuti da CIK nije bio konsultiran kod priprema ovih izmjena. Koalicija je zabilježila da je generalno ova odredba ispoštovana na lokalnom nivou³⁹. S druge strane, u izbornim komisijama koje imaju 3 člana, ovu odredbu je nemoguće ispoštovati obzirom na broj članova⁴⁰. Ovaj problem je, takođe, zabilježio i CIK u svom Izvještaju u provođenju zakona iz nadležnosti CIK-a za 2013. godinu gdje u preporukama stoji da je potrebno pronaći adekvatno rješenje za ovakve situacije. Od objavljivanja pomenutog izvještaja do provedbe Općih izbora 2014. nisu ponuđena rješenja.

Učešće nacionalnih manjina

Iako Ustav BiH, kao što je i ranije navedeno, priznaje značajna politička prava na osnovu etničke pripadnosti, on istovremeno ne omogućava svim građanima, bez obzira na etničku pripadnost ili nacionalnu neopredijeljenost, uživanje jednakog i aktivnog i pasivnog biračkog prava. S tim u vezi, neprovođenje presude Evropskog suda za ljudska prava u slučaju „Sejdić-Finci“ i s njom u vezi preporuke Evropske unije date u Izvještaju o napretku BiH i dalje ograničava pasivno biračko pravo za državljane BiH koji nisu pripadnici konstitutivnih naroda.

U BiH je sedamnaest manjinskih grupa priznato kao nacionalne manjine⁴¹, od kojih je najbrojnija romska nacionalna manjina⁴². Izborni zakon tretira učešće pripadnika nacionalnih manjina, ali u izborima za predstavnička tijela na lokalnom nivou. Tako Izborni zakon garantuje mandate za pripadnike nacionalnih manjina koji su prema popisu stanovništva iz 1991. godine u datoj izornoj jedinici činili više od 3% stanovništva. Na nivou općih izbora, ne postoje zagantira na mjesta za pripadnike nacionalnih manjina. Prema podacima CIK-a, na ovim Općim izborima ukupno 13 mandata osvojili su pripadnici iz reda „Ostalih“⁴³.

³⁸Usklađivanje sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH. Ovo je bila i jedna od preporuka OSCE/ODIHRa u Konačnom izvještaju izborne posmatračke misije iz 2010. godine. Ranije je ta kvota bila 30%.

³⁹U 10 od 142 lokalne izborne komisije ravnopravnost nije ispoštovana na štetu žena: Vitez, Foča, Čajniče, Istočni Stari Grad, Konjic, Ugljevik, Lopare, Teočak, Zvornik i Bratunac

⁴⁰U 80 lokalnih izbornih komisija sastavljenih od tri člana, jedna je osoba manje zastupljenog spola, dok se u 7 ne nalazi ni jedan pripadnik/ca manje zastupljenog spola.

⁴¹Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (usvojen 2003, izmijenjen 2005.)

⁴²Iako je popis stanovništva obavljen 2013. godine, objavljeni podaci do sada ne sadrže podatke o broju pripadnika romske populacije, a procjene, u zavisnosti od izvora, kreću se od 30.000 – 100.000 Roma u BiH

⁴³1 mandat u NSRS; 2 mandata u PD PFBiH10 mandata u kantonalnim skupštinama.

7.4. Izborna kampanja

7.4.1. Izborna kampanja političkih subjekata

Izborna kampanja definisana je Izbornim zakonom BiH i obuhvata radnje i postupke u Zakonom ograničenom vremenskom periodu tokom kojeg politički subjekti, na zakonom utvrđen način, upoznaju birače i javnost sa svojim programom i kandidatima. Ključni procesi regulisani odredbama izbornog zakona odnose se na potpunu slobodu vršenja svih aktivnosti političkih subjekata tokom izborne kampanje, pravila ponašanja (uključujući distribuciju i postavljanje promotivnog materijala te uništavanje istog, korišćenje javnih objekata, kampanju tokom izborne šutnje), finansiranje izborne kampanje, žrijebanje redoslijeda u medijskim nastupima, ravnopravno i fer predstavljanje u medijima, te zabranu vođenja izborne kampanje od dana raspisivanja izbora do datuma zvaničnog početka izborne kampanje. Izborna kampanja traje 30 dana prije dana održavanja izbora.⁴⁴

Generalno se za izbornu kampanju može reći da je protekla mirno, sa već viđenim alatima i bez vidne inovativnosti u pristupu prema biračima. Ponovo je u prvom planu bio protivkandidat i njegove manjkavosti, a ne sopstveni program i mjerljiva predizborna obećanja. Relativno niski novčani iznosi kojima je zapriječeno u pojedinim slučajevima kršenja Zakona u dijelu koji se odnosi na izbornu kampanju, nisu bili dovoljni da obeshrabre pojedine političke subjekte da se ne upuštaju u gore navedene i druge nepravilnosti. Nakon nekoliko izbornih ciklusa, političke partije su postale više nego vješte da iz nedorečenosti i propusta u Zakonu izvuku maksimalnu korist i po pitanju izborne kampanje, slično kao i u nekim drugim procesima koje tretira ovaj izvještaj.

Izborna kampanja 2014. godine započela je i prije donošenja Odluke o raspisivanju Općih izbora. Politički subjekti, posebno oni koji su u izbornu utrku ulazili sa pozicije vlasti, formatirali su svoje redovne javne i političke aktivnosti na način da pošalju određene poruke budućim biračima i pridobiju njihovu pažnju, uključujući februarske proteste, majske poplave i druge događaje tokom godine.

Tokom posmatranja predizbornog perioda prije zvaničnog početka izborne kampanje, Koalicija je zabilježila veći broj slučajeva koji mogu biti okarakterisani kao plaćeno oglašavanje, a odnose se na distribuciju promotivnog materijala, organizaciju različitih događaja od strane političkih subjekata, kao što su štandovi, tribine, tematske rasprave i sl. Posebno je primijećen veliki angažman političkih subjekata na plaćenom oglašavanju putem društvenih mreža. Međutim, nedorečenosti dijela Izbornog zakona koji reguliše ovu oblast⁴⁵, omogućavaju političkim subjektima da provode otvorenu izbornu kampanju aktivnostima koje nisu očigledno plaćeno oglašavanje. To znači da je izborna kampanja provedena znatno prije njenog zvaničnog početka, ali bez bilborda, masovnog plakatiranja (ali uz primijećenu distribuciju promo materijala), spotova i plaćenih termina u elektronskim medijima. Nije primijećeno izricanje bilo kakvih sankcija političkim subjektima koji su se oglašavali putem „facebook adds“, odnosno plaćen og internet oglašavanja putem ove rasprostranjene društvene mreže.

Posmatrači Koalicije posjetili su više od stotinu javnih događaja političkih subjekata tokom izborne kampanje. Odlikuju je različite vrste predizbornih skupova širom BiH. Retorika na javnim događajima dominantno je bila usmjerena na kritiku protivnika umjesto na promoviranje sopstvenih programa i ideja. Izostala su debata sučeljavanja kandidata kroz javne događaje na

⁴⁴Izborni zakon Bosne i Hercegovine, Poglavlje 16,
http://www.izbori.ba/Documents/documents/ZAKONI/Izborni_zakon_PREDSCENI_TEKSTsrp.pdf

⁴⁵Izborni zakon BiH, čl. 16.14., stav 3 Zakona

terenu, izuzev manjeg broja onih koje su organizovale pojedine međunarodne i domaće nevladine organizacije.

Posmatrači Koalicije zabilježili su korišćenje službenih automobila za potrebe izborne kampanje od strane velikog broja izabranih zvaničnika koji su u vremenu izborne kampanje bili nosioci visokih pozicija u vlasti, uključujući članove Predsjedništva BiH, predsjednike entiteta i entitetske premijere, članove kantonalnih vlada i općinskih struktura vlasti, a čak su bili prisutni slučajevi upotrebe vozila javnih preduzeća u kojima političke partije imaju dominantan politički uticaj. Posmatrači Koalicije nisu zabilježili veći broj slučajeva govora mržnje na javnim događajima, osim izolovanih primjera.

Jedna od najčešćih nepravilnosti u izornoj kampanji, koju je prakticirao veliki broj političkih partija, je plakatanje na nedozvoljenim površinama, najčešće drveću, stubovima rasvjete, autobuskim stanicama, elektro-trafoima, pa čak i objektima škola. Istovremeno, posmatrači su registrirali i izolovane slučajeve uništavanja, pa čak i spaljivanja bilborda pojedinih političkih partija⁴⁶.

Preporuka:

- **Usvojiti Kodeks ponašanja u toku izborne kampanje kojim bi se spriječila zloupotreba javnih resursa u predizborne svrhe.**

7.4.2. Finansiranje izborne kampanje

Finansiranje izborne kampanje regulirano je Izbornim zakonom BiH, zakonima o finansiranju političkih stranaka, a djelimično i Zakonom o sukobu interesa i Zakonu o upravnom postupku BiH.

Koalicija Pod lupom nije sistematski i metodološki pratila finansiranje političkih kampanja za Opće izbore 2014. Međutim, nalazi do kojih su došle druge organizacije civilnog društva koje se metodološki bave monitoringom ovog segmenta izbornog procesa, govore da je 10 političkih partija u BiH za potrebe oglašavanja na 10 TV stanica i 9 novinskih kuća potrošilo oko 4,5 miliona KM. Istovremeno, za potrebe oglašavanja na bilbordima utrošeno je oko 3 miliona KM. U ovaj proračun ne ulaze zakupljeni termini za emisije i gostovanja, radio oglašavanje, niti predizborni skupovi. Prema obimu kampanja oglašavanja, procjenjuje se da prednjači Stranka demokratske akcije (SDA) sa više od ¼ ukupnog udjela, zatim Socijaldemokratska partija BiH (SDP) sa 935 objava ili 21%, Savez za promjene (bez pojedinačnih oglasa partija članica Saveza) sa 652 objave ili 14%, SNSD i Koalicija SNSD-DNS-SP sa 448 objava ili oko 10%, Savez za bolju budućnost (SBB) sa 342 objave ili 8%, a na ostalih 5 političkih subjekata otpada oko 20%. Gledano iz perspektive finansijskog utroška, izvještaji govore da su na ovaj vid oglašavanja najviše utrošile SDA (oko 860.000 KM), SNSD koji je, kada se zbroje reklame ove stranke i oglašavanje koalicije SNSD-DNS, utrošio skoro 870.000 KM, te Savez za promjene sa troškom oko 775.000 KM. Zatim slijede SBB (oko 493.000 KM), SDP (oko 406.000 KM), Demokratski narodni savez (DNS) sa oko 350.000 KM, te Demokratska fronta (DF) sa oko 220.000 KM⁴⁷.

⁴⁶Slučaj spaljivanja bilborda HDZ-a 1990.

⁴⁷Navedeni podaci dobijeni od Transparency international BiH (www.ti-bih.org), čiji će cjelokupan izvještaj o finansiranju političkih partija i monitoringu izborne kampanje biti objavljen u januaru 2015.

Preporuka:

- Unaprijediti sistem kontrole finansijskog poslovanja političkih stranaka kako u izbornoj tako i neizbornoj godini, ne samo od strane Centralne izborne komisije BiH, nego i drugih relevantnih institucija (poreska uprava, finansijska policija, državna revizija).

7.4.3. Monitoring medija

Pravni okvir za medijsko pokrivanje izbora definisan je Izbornim zakonom BiH i nizom propisa od strane CIK BiH. Obaveza je elektronskih medija da izvještavaju o izbornim aktivnostima, poštujući pri tome principe nepristrasnosti i izbalansiranosti. Oni koji u izbornu utrku ulaze sa pozicije državnih zvaničnika, ne bi smjeli biti privilegirani nad svojim suparnicima na izborima, što podrazumijeva i takav odnos medija da kod izvještavanja o službenim aktivnostima zvaničnika ne pominju i njihovu partijsku ili kandidatsku poziciju. Tokom zvanične kampanje javni elektronski mediji moraju omogućiti bar 3 minute besplatnog prostora svakom političkom subjektu na ravnopravnim osnovama. Istovremeno, politički subjekti mogu kupiti prostor za oglašavanje do 30 minuta na svakom javnom, te do 60 minuta na svakom privatnom elektronskom mediju.

Koalicija Pod lupom nije sistematski i metodološki pratila medije u BiH u periodu izborne kampanje za Opće izbore 2014. Međutim, na temelju monitoringa medija drugih relevantnih organizacija⁴⁸, može se zaključiti da je biračima prikazan veliki broj mišljenja, posebno u vidu TV debata, tematskih govornih emisija, izbornih hronika, ustupanja besplatnog medijskog prostora, posebno u štampanim i onlajn medijima. Gledajući pojedinačno, debate i tematske emisije su stvorile forum za razmjenu mišljenja, pružajući priliku biračima da stvore utisak o kandidatima.

Međutim, s druge strane, bilo je otežano izvještavanje o izbornoj kampanji u toku emitiranja vijesti zbog restriktivne i netemeljite interpretacije zakonskih odredbi. Razlog ovome može biti zabuna u vezi sa razlikom između informiranja javnosti o kandidatima na izborima i informiranja o vođenju lične kampanje kandidata ili političkih subjekata. TV emiteri uglavnom su se držali stava da ako se uradi intervju sa jednim političkim kandidatom tokom emitiranja vijesti, onda se isti medijski prostor mora ustupiti i svim ostalim političkim kandidatima kako bi se ispunili zakonski kriteriji za jednakom zastupljenošću. Kao rezultat toga imamo situaciju da TV stanice nerado ustupaju prostor u vijestima za izvještavanje o kampanji zbog straha od sankcija koje bi im mogao uputiti regulator (RAK). Umjesto toga, većina posmatranih medija se u okviru svog programa vijesti usmjerila na izvještavanje o aktivnostima vlasti izvan konteksta izborne kampanje.

Klasičnog govora mržnje u medijima u Bosni i Hercegovini gotovo da nije bilo u vrijeme izborne kampanje - rezultati su monitoringa medija provedenog tokom kampanje za Opće izbore 2014. godine.⁴⁹ U isto vrijeme, izvještaj ACIPSA⁵⁰ pokazuje da je većina političkih subjekata koje su nadgledali imala izuzetno napadačke kampanje prema svojim oponentima. Prema istom

⁴⁸ Mediaplan Institut Sarajevo sistematski je pratio medijsku pokrivenost Općih izbora 2014, dajući profesionalnu, sveobuhvatnu i objektivnu ocjenu političke raznolikosti, tačnosti i izbalansiranosti vijesti, pokrivajući 9 TV kanala, 3 radio stanice, 6 novina i 4 portala. relevantnost i konkretnost političkih izjava u toku izborne kampanje praćeno od strane ACIPSA.

⁴⁹ Govor mržnje u medijima praćen je u okviru projekta Promoviranje slobode izražavanja i informisanja i slobode medija u Jugoistočnoj Evropi.

⁵⁰ Relevantnost i konkretnost političkih izjava u toku izborne kampanje (<http://www.acips.ba/bos/>).

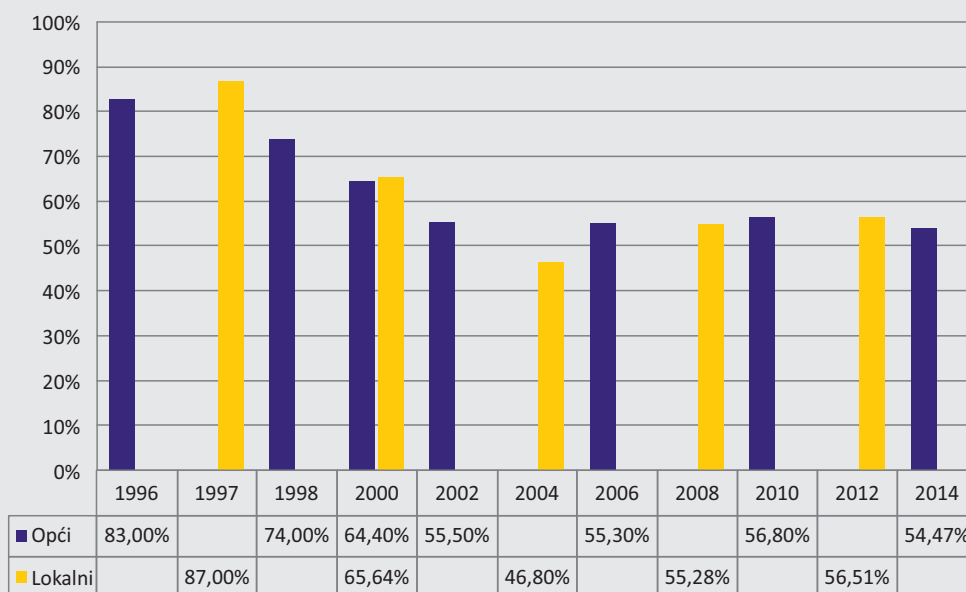
izvještaju, čak 68% izjava ne predstavljaju relevantne i konkretne teme od interesa za građane BiH u izbornoj kampanji.

Glavno regulatorno tijelo za emitere je Regulatorna agencija za komunikacije (RAK), u čijoj nadležnosti se nalazi izdavanje dozvola i nadzor nad emiterima. Tokom izbora, RAK je nadzirao poštivanje prethodno navedenih odredbi i bavio se prigovorima vezanim za medije. Kazne se kreću od izdavanja upozorenja preko novčanih kazni, do suspenzije i oduzimanja dozvole. RAK nije provodio sistemski medijski monitoring o medijskom izvještavanju već je samo reagirao na zaprimljene prigovore. Zaprmljeno je 6 prigovora u vezi navodnog kršenja izbornih pravila od kojih se polovina odnosila na medijsko davanje prednosti određenim političkim opcijama. RAK nije razriješio prigovore tokom izborne kampanje, te prema tome nije primijenio efektivne mjere.

8. IZBORNI DAN

Pravo glasa na Općim izborima 2014. godine imalo je 3.282.581 birača, od čega je glasalo 1.787.461, odnosno 54,47%.⁵¹

Izlaznost birača na izbore u BiH

Izborni dan u BiH je protekao u demokratskoj i fer atmosferi i u skladu sa Izbornim zakonom i pravilima, uz manji broj nepravilnosti i kritičnih situacija⁵², te izolovane incidente⁵³. Posmatrači i mobilni timovi Koalicije „Pod lupom“ prijavili su lokalnim izbornim komisijama oko 80 situacija na terenu koje su okarakterisane kritičnim i za koje je traženo momentalno postupanje lokalnih izbornih komisija. Istovremeno, regionalni uredi Koalicije zaprimili su više od 370 prijava građana, od kojih se većina odnosila na agitovanje prema glasačima u blizini biračkih mjesta, preminule osobe na biračkim spiskovima, kupovinu glasova, distribuciju kopija glasačkih listića sa označenim političkim subjektima i drugog promotivnog materijala stranaka oko biračkog mjesta.

8.1. Otvaranje biračkih mjesta

Otvaranje biračkih mjesta uglavnom je provedeno u skladu sa zakonom i podzakonskim aktima, uz manje probleme koji nisu značajnije uticali na daljnji tok glasanja. Na oko dvije trećine

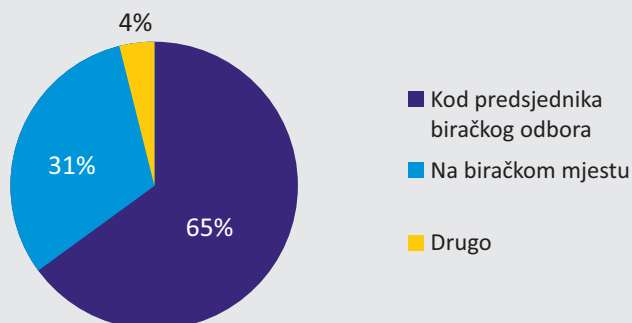
⁵¹Zvaničan podatak o procentualnoj izlaznosti sa stranice CIK-a BiH (www.izbori.ba).

⁵²Pomaganje pri glasanju za više birača od strane iste osobe, pokušaji glasanja u ime druge osobe, pomaganje glasačima pri glasanju od strane članova biračkih odbora, omogućavanje glasanja sa nevažećim ličnim dokumentima, istovremeno ubacivanje glasačkih listića za sva 4 izborna nivoa, nepečaćenje plastičnih vreća prije transporta materijala u OIK.

⁵³Na ukupno 16 biračkih mjesta, posmatračima je kratkoročno bio onemogućen pristup biračkom mjestu (najviše takvih slučajeva je zabilježeno u općini Novi Grad - RS zbog odbijanja članova biračkih odbora da prihvate akreditacije posmatrača izdate od strane CIK-a, a na sugestiju općinske izborne komisije u ovoj općini). Na 2 biračka mjesta na kojima su bili prisutni posmatrači Koalicije je zabilježena intervencija policije (u općinama Livno i Stolac). Posmatrač Koalicije koji je posmatrao izbore na biračkom mjestu u općini Doboj (MZ Mitrovići) je izvijestio o pokušaju njegovog podmićivanja od strane članova biračkog odbora koji su mu sugerirali da "zatvori oči prilikom procesa brojanja glasova".

biračkih mjesta izborni materijal u noći prije otvaranja biračkih mjesta bio je čuvan kod predsjednika biračkog odbora, što dovodi u pitanje sigurnost izbornog materijala.

Gdje je bio čuvan izborni materijal?

Preko dvije trećine biračkih mjesta otvoreno je tačno u 7:00 sati, a podatak da je već u 7:15 bilo otvoreno skoro 95% biračkih mjesta govori da su kašnjenja bila minimalna i rezultat loše procjene vremena potrebnog za sve pripremne radnje prije otvaranja.

PROCENAT BM OTVORENIH NA VRIJEME (U 07:00 SATI)

Posmatrači Koalicije „Pod lupom“ su na skoro svim biračkim mjestima imali slobodan i nesmetan pristup i ulazak na biračko mjesto. Na svega 1% biračkih mjesta bilo je manjih problema, iz razloga tehničke prirode (posmatrači bez posjedovanja akreditacije, manjak dvosmjerne komunikacija između CIK-a i OIK-a, te veća kašnjenja u otvaranju nekih biračkih mjesta).

Skoro 90% članova biračkih odbora bilo je prisutno na biračkom mjestu sat vremena prije planiranog otvaranja, a na skoro 7% biračkih mjesta nedostajalo je nešto od izbornog materijala koji je predviđen da bude na biračkom mjestu prije otvaranja.

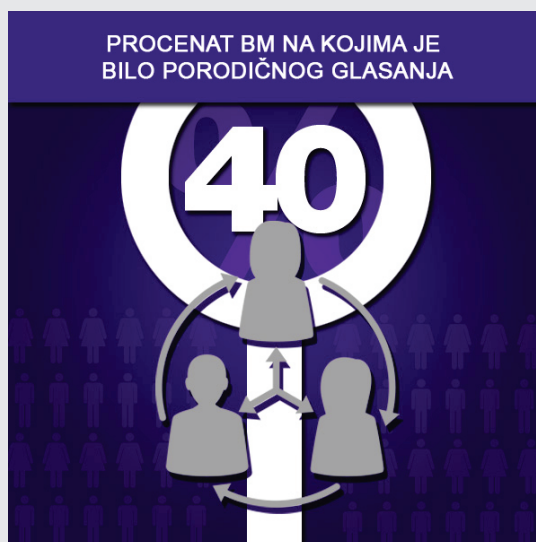
Zabrinjavajući je podatak da skoro 30% biračkih mjesta nije bilo prilagođeno osobama sa invaliditetom.

Preporuka:

- **Striktno poštivati odredbe Izbornog zakona i odredbe provedbenih akata kojima je propisano obezbijedenje sigurnosti izbornog materijala na svakom biračkom mjestu.**

8.2. Proces glasanja

Proces glasanja uglavnom je protekao u demokratskoj atmosferi uz manji broj nepravilnosti koje se mogu pripisati neadekvatnoj edukaciji pojedinih biračkih odbora i izolovanih incidenata povezanih s aktivnošću političkih subjekata. Na relativno malom broju biračkih mjesta (nešto preko 1%) posmatrači Koalicije primijetili su birače koji na biračko mjesto dolaze sa već označenim glasačkim listićima, a iznose prazne⁵⁴. Istovremeno, na oko 6% biračkih mjesta, posmatrači su primijetili pokušaje da osoba glasa u ime druge osobe⁵⁵. Sa 4,3% biračkih mjesta, uključujući i okolinu od 50 metara, dojavljeni su slučajevi nagovaranja i pritiska na glasače za koga da glasaju. Nešto manji je procenat biračkih mjesta (3,8%) gdje je u 1 do 5 slučajeva dozvoljeno biračima da glasaju bez provjere važećih identifikacionih dokumenata. Porodično glasanje i dalje ostaje pojava u izbornom procesu u BiH, i to na preko 40% biračkih mjesta gdje se javlja u jednom do pet zabilježenih slučajeva.

Istovremeno, na četvrtini biračkih mjesta zabilježena je ista frekvencija (od 1 do 5 slučajeva) da jedna osoba pomaže većem broju glasača kojima je pomoć potrebna. Zabilježeno je jedno biračko mjesto koje je bilo locirano unutar vjerskog objekta.⁵⁶

Preporuke:

- Uvesti zasebne providne glasačke kutije za svaki nivo vlasti koji se bira. Ovo bi doprinijelo lakšoj kontroli korištenja glasačkih listića na biračkom mjestu u smislu sprečavanja potencijalnih pokušaja kršenja izbornih pravila. Takođe, ovo bi doprinijelo bržem i efikasnijem brojanju glasova, a u prilog tome govori i podatak da je u prosjeku bilo potrebno 25 minuta da birački odbor razvrsta glasačke listiće nakon otvaranja glasačke kutije.

⁵⁴Npr. BM 003A046 (Bihać), te BM 106A010 i BM 106A011 (Livno)

⁵⁵Npr. BM 176A007 (Stolac)

⁵⁶BM 079A006 (Živinice)

- **Smanjiti visinu glasačkih kabina do minimalne visine koja obezbjeđuje tajnost glasanja, ali onemogućava fotografisanje glasačkih listića i/ili zamjenu listića tokom glasanja u glasačkoj kabini.**
- **Potrebno je razmotriti uvođenje rednih brojeva političkih subjekata na glasačkom listiću što bi olakšalo glasanje birača koji koriste pomoć pri glasanju.**
- **Razmotriti označavanje glasačkih listića serijskim brojevima radi povećanja sigurnosti.**

8.3. Zatvaranje biračkih mjesta

Zatvaranje je na velikoj većini biračkih mjesta provedeno u skladu s propisima. Na nešto preko 7% biračkih mjesta, zabilježeno je kašnjenje u zatvaranju biračkih mjesta u trajanju do 45 minuta. Istovremeno, na 14% biračkih mjesta nije dozvoljeno glasanje onima koji su se u 19:00 sati zatekli na biračkom mjestu, iako pravila nedvosmisleno govore suprotno.

Za razliku od otvaranja biračkih mjesta, znatno je veće prisustvo svih članova biračkog odbora tokom zatvaranja, skoro 99%.

8.4. Brojanje glasova

Proces brojanja glasova protekao je uglavnom pozitivno na velikoj većini biračkih mjesta. Uopćeno gledano, posmatrači Koalicije izvijestili su sa manje od 1% biračkih mjesta o postojanju nepravilnosti kod procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaja na izborni rezultat na tom biračkom mjestu. Na 98% biračkih mjesta poštovana je propisana procedura proglašavanja nevažećih listića. Međutim, na oko 5% biračkih mjesta bile su prisutne hemijske olovke na stolovima za brojanje glasova, što ostavlja sumnju da su postojale namjere poništavanja važećih glasačkih listića i/ili dopisivanja preferencijalnih glasova kandidatima prilikom prebrojavanja glasačkih listića⁵⁷. Na čak 7% biračkih mjesta nije vidno istaknut obrazac sa zbirnim rezultatima

⁵⁷Na 7 biračkih mjesta na kojima su bili posmatrači Koalicije, primijećeno je dopisivanje preferencijalnih glasova na glasačke listiće tokom brojanja glasova za Parlamentarnu skupštinu BiH

(ZR1, žuta kopija). Istovremeno, veliki broj posmatrača konstatira da je vidljivost informacija na žutoj kopiji ZR1 obrasca vrlo loša, te da fotografisanje ili kopiranje iste ne bi moglo služiti kao razumljiv dokument o konstatiranim izbornim rezultatima.

Preporuka:

- Tehnički unaprijediti izradu kopija obrazaca sa zbirnim rezultatima da bi iste bile čitljive, te ih javno postaviti na biračko mjesto nakon završetka svih procesa na biračkom mjestu. Neophodno je obezbijediti čitljive kopije obrazaca sa zbirnim rezultatima, kako radi posmatrača tako i javnosti zainteresirane za rezultate glasanja po biračkim mjestima.

8.5. Posmatranje rada lokalne izborne administracije na izborni dan

Posmatrači Koalicije na izborni dan bili su raspoređeni i u lokalnim izbornim komisijama u periodu dostavljanja, odnosno primopredaje materijala sa biračkih mjesta. U najvećem broju općina, čak 42%, najčešće zabilježeni problemi odnose se na pakovanje izbornog materijala od strane biračkih odbora, a u preko 40 općina slučajevi pogrešnog pakovanja okarakterisani su kao više nego očigledni. U 25% slučajeva problemi se odnose na neispravno popunjavanje obrazaca. Najdrastičniji primjeri su neke od općina prijedorske regije, gdje je veliki broj vreća sa izbornim materijalom bio nezapečaćen.

Prema mišljenju većine lokalnih izbornih komisija, upravo je proces brojanja glasova, utvrđivanja rezultata i pakovanja izbornog materijala bio najveći izazov za sve biračke odbore (BO). Iako je od strane nekoliko lokalnih izbornih komisija prepoznat određen napredak u odnosu na ranije izbore (usklađivanje boje vreća sa bojama glasačkog materijala, dodatne providne vreće, perforirano pečatiranje vreća, i sl.) generalna ocjena komisija je da je ovaj proces i dalje prekomplikovan i nerazumljiv za veliki dio članova BO. Veći dio LIK-a smatra da moguća rješenja treba tražiti u daljem pojednostavljenju procesa, te boljoj edukaciji članova biračkih odbora.

9. POSTIZBORNI PERIOD

9.1. Utvrđivanje rezultata izbora

Utvrđivanje rezultata izbora u nadležnosti je CIK BiH. CIK utvrđuje rezultate neposrednih i posrednih izbora istekom roka za podnošenje prigovora i žalbi, kako je propisano Zakonom i nakon pravosnažnosti odluka. Izborni zakon definiše rokove za utvrđivanje izbornih rezultata, dok se propisima CIK-a određuje redoslijed utvrđivanja, obavješćavanje javnosti, te način objavljivanja. CIK je dužan potvrditi konačne rezultate izbora u roku od 30 dana od dana održavanja. Rezultati Općih izbora 2014. potvrđeni su i objavljeni 10.11.2014.⁵⁸

Ukupno je izabrano 518 zvaničnika, od toga tri člana Predsjedništva BiH, predsjednik i 2 potpredsjednika RS-a, 42 zastupnika u PD PSBiH, 83 poslanika u NSRS, 98 zastupnika u PD PFBiH i 289 zastupnika u kantonalnim skupštinama.

Za Opće izbore 2014. CIK je ispoštovao predviđene rokove za objavu rezultata. Preliminarni rezultati su utvrđeni i objavljeni odlukom CIK-a⁵⁹ od 27.10, nakon čega je uslijedio rok od tri dana u kojem su se mogli podnijeti zahtjevi za ponovna brojanja glasova. Inače, CIK je naložio ponovno brojanje glasova na ukupno 198 biračkih mjestazbog odstupanja u testu tačnosti prilikom kontrolnog unosa rezultata. Do objavljivanja utvrđenih rezultata CIK je svojom odlukom po službenoj dužnosti naložio kontrolno brojanje glasova sa 121 biračkog mjesta, dok je nakon pristiglih prigovora CIK nalagao brojanje na osnovu blagovremenih i opravdanih primljenih prigovora.⁶⁰

Obzirom na situaciju koja se dogodila prilikom utvrđivanja rezultata ovih Općih izbora, a u vezi sa usporenim procesom, treba razmotriti mogućnost da se ide u pravcu skraćivanja ovih rokova kako bi se ojačalo povjerenje javnosti u izborni proces.

Prebrojavanje glasova pristiglih putem pošte je još jedan faktor koji je doprinio dužem čekanju na utvrđivanje konačnih rezultata. S tim u vezi, u predstojećem periodu razmatranja efikasnijih rješenja Koalicija je stala da se, kada je u pitanje glasanje poštom, u obzir trebaju uzimati samo oni glasovi pristigli do zatvaranja biračkih mjesta na izborni dan.

Preporuka:

- **Skratiti sve rokove od datuma raspisivanja izbora do službene i potpune objave konačnih rezultata izbora (umjesto sadašnjih 180, na 120 dana).**

⁵⁸<http://izbori.ba/Default.aspx?CategoryID=479&Lang=3>

⁵⁹http://www.izbori.ba/Documents/OpciIzb2014/Odluke/27102014/Odluka_o_utvrđivanju_ob_rez_OIBiH_2014-bos.pdf

⁶⁰U tom periodu, CIK je ukupno zaprimio 123 zahtjeva za ponovno brojanje

9.2. Zaštita izbornog prava

Pravni okvir

Zaštitu izbornog prava osiguravaju izborne komisije, odnosno lokalne izborne komisije i CIK, i Apelacioni odjel Suda BiH. Propisi koji je odnose na sistem prigovora i zahtjeva utvrđeni su u Izbornom zakonu, Zakonu o upravnom postupku BiH, te Uputstvu CIK-a⁶¹.

Izborne komisije štite izborna prava po službenoj dužnosti, na osnovu saznanja, ili na osnovu prigovora koje upute ovlaštena lica. Prema odredbi Izbornog zakona, ta ovlaštena lica su birač i politički subjekt. Birač, prema tumačenju CIK-a, može uložiti prigovor samo onda kada je ugroženo njegovo lično izborno pravo što, prema mišljenju Koalicije, predstavlja dosta restriktivno tumačenje jer onemogućava zvanično ulaganje prigovora građanima, pa i udruženjima i drugim zainteresiranim stranama u izbornom procesu onda kada je njihovo izborno pravo posredno ugroženo. Takođe, kada su u pitanju politički subjekti, prigovore mogu ulagati politički subjekti, ali ne i kandidati tih subjekata pojedinačno bez podrške svog političkog subjekta. Koalicija je stava da bi se krug lica koji imaju pravo uložiti prigovor na i zborni proces trebao proširiti.

Primjedbe i prigovori

Prema informacijama CIK-a, izborne komisije su u vezi sa ukupnim izbornim procesom zaprimile 705 prigovora i žalbi. Od toga, najveći broj se odnosi na prijavljena kršenja lokalnim izbornim komisijama i/ili iz nadležnosti ovih komisija (487), i to izborne šutnje (204), kršenja u vezi sa izbornim danom (187), izborna kampanja (49), imenovanja biračkih odbora (47). CIK je najveći broj prigovora primio u formi zahtjeva za ponovna brojanja glasova (123), izborna kampanja (17), upis birača u CBS (13), kršenja u vezi sa izbornim danom (11), te 54 prigovora po drugim osnovama. Od utvrđivanja rezultata izbora na odluke CIK-a podneseno je 35 žalbi Apelacionom odjelu Suda BiH koji je sve žalbe odbio kao neosnovane.

Takođe, Koalicija je u periodu nakon održavanja izbora CIK-u BiH podnijela listu sa oko 100 prijavljenih nepravilnosti od strane građana i posmatrača Koalicije⁶². Nisu zabilježene zvanične reakcije po tim prijavama.

Preporuka:

- **Omogućiti nestranačkim posmatračima, kao i kandidatima političkih subjekata na poluotvorenim listima, podnošenje prigovora.**

9.3. Implementacija izbornih rezultata

Izborni zakon BiH definiše rokove za konstituiranje zakonodavne vlasti, kao i Predsjedništva BiH⁶³. Ti rokovi su različiti zavisno o kojem nivou vlasti se radi, a maksimalni rok je do 30 dana od dana objave konačnih rezultata od strane CIK-a. Analizirajući rokove predviđene zakonom za konstituiranje zakonodavne vlasti i izbora delegata iz kantonalnih skupština za Dom naroda

⁶¹Uputstvo o procedurama za rješavanje po prigovorima i žalbama podnesenim CIK-u BiH izbornim komisijama, „Službeni glasnik BiH“, br. 37/14.

⁶²Detaljno o prijavljenim nepravilnostima: <http://podlupom.org/bih/vijest.php?ID=38>

⁶³Rok za konstituiranje kantonalnih skupština je najkasnije 10 dana od objave konačnih rezultata, za NSRS 15 dana, za PD PFBiH 20 dana, a PD PBiH 30 dana. Izbor delegata u Domnaroda PFBiH i Dom naroda PSBiH vrši se najkasnije 30 dana od dana ovjere izbora.

PFBiH, kao i izbor delegata za Dom naroda PSBiH, ostavljeno je da postupak konstituiranja i delegiranja mora biti okončan nakon 30 dana od objave konačnih rezultata što dovodi u pitanje mogućnost poštivanja samih rokova.

Novoizabrano Predsjedništvo BiH je održalo konstituirajuću sjednicu u zakonom predviđenom roku. Kada je u pitanju formiranje zakonodavne vlasti, zakonom pre dviđeni rokovi za konstituiranje PD PSBiH, PD PFBiH kao i konstituiranje NSRS rokovi su ispoštovani⁶⁴. Prilikom konstituiranja kantonalnih skupština, svi kantoni nisu ispunili zakonom predviđene rokove⁶⁵, ali ono što posebno treba naglasiti je da dva kantona, Sarajevski i Bosansko-podrinjski, u predviđenom roku nisu izabrali delegate za Dom naroda PFBiH što je onemogućilo konstituiranje Doma naroda PSBiH. Jedan od razloga kašnjenja u formiranju Doma naroda PFBiH jeste i nominiranje kandidata za delegate Doma naroda PFBiH koji su izvršili promjenu nacionalnog izjašnjavanja u odnosu na izjašnjavanje prijavljeno za prethodne izbore, što nije ustavima ili zakonom regulisano niti zabranjeno, ali što se može okarakterisati i kao zloupotreba tog prava zarad ostvarivanja drugih interesa. CIK je ovakve kandidature odbio, dok je Sud BiH potvrdio odluke CIK-a. Sve ovo je uzrokovalo da se u FBiH još uvijek nisu izabrali predsjednik i potpredsjednici FBiH. NSRS je izabrala delegate za Dom naroda PSBiH, Vladu RS, kao i Vijeće naroda RS. Iako nema zakonskih prepreka za imenovanje predsjedavajućeg Vijeća ministara, zbog nepostojanja dogovora između političkih subjekata, isti još uvijek nije predložen od strane Predsjedništva BiH jer se to uslovljava paralelnim formiranjem Vlade FBiH. Ovo upućuje i na zaključak da bi trebalo utvrditi rokove i za formiranje izvršne vlasti na svim nivoima.

Preporuke:

- **Obezbijediti minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda, nacionalnih manjina i nacionalno neopredijeljenih u zakonodavnoj vlasti na nivou kantona u FBiH, čime bi se ispunila ustavna odredba o broju Bošnjaka, Srba, Hrvata i Ostalih u Domu naroda Parlamenta FBiH.**
- **Donijeti odredbu u Ustavu i Izbornom zakonu kojom će se spriječiti zloupotreba nacionalnog izjašnjavanja u izbornom procesu kojom se nacionalno izjašnjavanje kandidata političkih subjekata, koalicija i nezavisnih kandidata koji učestvuju u izbornom procesu neće moći mijenjati u 2 uzastopna izborna ciklusa, kao i za vrijeme trajanja mandata.**

⁶⁴ Predsjedništvo BiH održalo konstituirajuću sjednicu 17.11; PD PBiH 09.12; NSRS 24.11.; PD PFBiH 2.12.

⁶⁵ U roku konstituirane skupštine sljedećih kantona: Tuzlanskog (17.11), Zeničko-dobojskog (20.11.), Unsko-sanskog (20.11.), Hercegovačko-neretvanskog (20.11.). Sa danom kašnjenja (21.11.) formirane su skupštine sljedećih kantona: Bosansko-podrinjskog, Srednje-bosanskog, Zapadno-hercegovačkog, Posavskog i Sarajevskog. Kanton 10 je formiran 26.11.

10. O PROJEKTU "JER NAM JE STALO..."

10.1. O Koaliciji Pod lupom

Koalicija za slobodne i poštene izbore „Pod lupom“ okuplja sedam nevladinih organizacija (CCI, OIA, Infohouse, DON, Perpetuum Mobile, CGS Livno, FGT Tuzla) iz Bosne i Hercegovine koje su aktivnim zalaganjem i radom tokom devetomjesečnog projekta doprinijele slobodnim, poštenim i demokratskim izborima u 2014. godini. Projektom je bio predviđen niz aktivnosti koje su realizirane u predizbornom, izbornom i postizbornom periodu. Kako bi se osiguralo da cijeli proces protekne u demokratskom i poštenom duhu, Koalicija je uvela besplatnu telefonsku liniju, putem koje su građanke i građani mogli prijavljivati neregularnosti izbora, ali i prijaviti se za posmatrača. U predizborno vrijeme, na izborni dan i u postizborno vrijeme Koalicija je aktivno radila da doprinese održavanju slobodnih i poštenih izbora, sprečavanju izbornih prevara, dizanju svijesti o izbornim manipulacijama, poticanju izražavanja slobodne volje birača, objektivnom i blagovremenom izvještavanju o izbornom procesu, kao i na davanju preporuka za izmjene izbornog zakonodavstva i unapređenja izbornog procesa. Projekat je podržan od Ambasade Kraljevine Norveške, Ambasade Kraljevine Holandije, britanske Vlade, Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), te Delegacije Evropske unije u BiH. U predizborno vrijeme Koalicija se usmjerila na monitoring rada izborne administracije (centralne i lokalnih izbornih komisija), procesa registracije birača, izbornih kampanja političkih subjekata, te prijavu nepravilnosti i postupanje po istima. Na izborni dan, Koalicija je posmatrala otvaranje biračkih mjesta, proces glasanja i utvrđivanja rezultata glasanja, te rad izborne administracije u cijeloj zemlji. U postizborno vrijeme, Koalicija je vršila monitoring zaprimljenih primjedbi i prigovora na izborni proces, te određen broj istih prosljedila CIK-u. Koalicija je takođe, u sklopu Finalnog izvještaja, dala set preporuka kojima želi zagovarati unapređenje izbornog zakonodavstva i procesa u BiH. Za razliku od međunarodnih posmatrača koji u zemlju uglavnom dolaze nekolikosedmica prije izbora, domaći nestranački posmatrači su bili u mogućnosti pratiti sve faze izbornog procesa i to na puno većem području. Za razliku od stranačkih posmatrača koji prate izbore za potrebe političkog subjekta koji ih je nominirao i to samo na izborni dan, nestranački posmatrači su pratili izborni proces na objektivan i nepristrasan način uzimajući u obzir aktivnosti svih političkih subjekata.

10.2. Koalicija u brojkama

Koaliciju „Pod lupom“ je na terenu i u javnosti predstavljalo preko 2.500 posmatrača na biračkim mjestima, 7 zaposlenika u Glavnom uredu, 7 regionalnih koordinatora, 7 članova Strateškog odbora, 42 dugoročna posmatrača, 134 posmatrača u lokalnim izbornim komisijama, te 50 mobilnih timova. Od ukupno 5.200 prijavljenih građanskih posmatrača, 2.542 posmatrača su (u dvije smjene) bili raspoređeni na 1.348 biračkih mjesta. Više od 2.000 poziva i 19.000 SMS poruka je zaprimljeno tokom izbornog dana, dok je 56 operatera odgovaralo na pozive u Pozivnom centru. Prijavljeno je 79 kritičnih situacija od strane posmatrača, te 372 prijave o neregularnostima od strane građana. Ukupno je 96 prijava poslano CIK-u na obradu. Održano je preko 180 treninga za posmatrače izbornog dana u skoro svim općinama, 600 sastanaka sa lokalnim izbornim komisijama i sa predstavnicima političkih subjekata, nevladinim organizacijama i medijima. Za veoma kratko vrijeme je zabilježeno 450 medijskih objava, te producirano i emitirano 5 video i audio spotova. 41 medijska kuća u BiH je besplatno ustupila medijski prostor za emitiranje video i audio spotova. Širom Bosne i Hercegovine je podijeljeno ukupno 400.000 primjeraka promotivnog i edukativnog materijala čime je omogućena vidljivost i transparentnost rada Koalicije. Održane su 43 ulične akcije u 43 općine u BiH, te je i na taj način omogućena prilika prijave za mjesto posmatrača svim građanima Bosne i Hercegovine.

10.3. Izrazi zahvalnosti

Koalicija „Pod lupom“ je u vremenu implementiranja projekta imala nesebičnu podršku posmatrača, građana, medija, izborne administracije, donatora, ali i svih ostalih koji su na bilo koji način doprinijeli realizaciji projektnih aktivnosti. Donatorska finansijska i savjetodavna podrška je osigurala kvalitetne i adekvatne uslove rada, te čvrstu osnovu za konkretizaciju projektnih ciljeva. Mediji su u potpunosti opravdali ulogu moćnog demokratskog alata dajući na raspolaganje vlastiti medijski prostor, čime je rad Koalicije praćen u potpunosti. Veliko hvala svim našim posmatračima koji su beskompromisno, požrtvovano i u potpunosti profesionalno doprinijeli poštenom i korektnom izbornom procesu. Oni su predstavljali pokretačku snagu i neiscrpnu motivaciju koja je rezultirala smanjenjem broja manipulacija u izbornom procesu. Posmatrači Koalicije su u koheziji sa građanima Bosne i Hercegovine vratili vjeru u poštovanje slobodne volje svih birača. Građani su se pokazali kao kolektivni instrument demokratčnosti jer su iskazivanjem podrške građanskom posmatranju i prijavama izbornih nepravilnosti potvrdili uključenost građana u političke tokove. Na kraju, ali ništa manje bitno, zahvala ide i prema svim izbornim administrativnim tijelima, u prvom redu CIK-u i općinskim izbornim komisijama. Ukazanim povjerenjem, te neospornom podrškom, su omogućili ispunjavanje predizbornih i izbornih ciljeva Koalicije. Stoga, svima još jednom VELIKO HVALA!

Tim Koalicije "Pod lupom"

ANEKS 1– Statistika izbornog dana

Statistika odgovora na SMS pitanja u toku izbornog dana - posmatrači u obje smjene. Uzorak biračkih mjesta: 1.348.

PRISTUP POSMATRAČA BIRAČKOM MJESTU			
AA	Da li Vam je omogućen nesmetan ulazak na biračko mjesto?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	99,1	0,9	
OTVARANJE BIRAČKIH MJESTA			
BA	Da li su svi članovi biračkog odbora bili prisutni na biračkom mjestu u 6:00 h?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	89,7	10,3	
BC	Da li je nedostajalo nešto od sljedećeg izbornog materijala: glasačke kutije, listići, Izvod iz Centralnog biračkog spiska, glasačke kabine, i/ili zapisnici/obrasci?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	7,9	92,1	
BE	Da li je izvršeno ručno brojanje glasačkih listića prije otvaranja biračkog mjesta?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	95,6	4,4	
BH	Da li je glasačka kutija bila pokazana prazna i potom zapečaćena?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	99,5	0,5	
BL	Broj birača upisanih u Izvod iz Centralnog biračkog spiska...		
Mogući odgovori	(odgovor je bio cijeli broj na osnovu kojeg se dobio prosjek birača po biračkom mjestu)		
Odgovor (prosjek birača po BM)	586		
BM	Kada je otvoreno biračko mjesto?		
Mogući odgovori	7:00 h	7:01-7:15 h	Nakon 8:00 h
Procenat odgovora (%)	68,8	25,9	5,1
			0,2

PROCES GLASANJA			
CA	Da li postoje indicije da pojedini glasači na biračko mjesto dolaze sa već označenim glasačkim listićima, a iznose prazne? (tzv. bugarski voz)		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	1,3	98,7	
CB	Da li ste primijetili da se jednoj osobi daje više glasačkih listića za isti izborni nivo?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	0,8	99,2	
CC	Da li ste primijetili da ista osoba glasa više puta?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	1,2	98,8	
CD	Da li ste primijetili da ista osoba glasa u ime druge osobe?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	6,3	93,7	
CE	Da li je na biračkom mjestu ili oko njega bilo otvorenog nagovarjanja da se glasa za nekog političkog subjekta, ili bilo koje vrste zastrašivanja i pritiska na glasače?		
Mogući odgovori	DA	NE	
Procenat odgovora (%)	4,3	95,7	
CH	U koliko slučajeva je biračima dozvoljeno glasanje bez provjere propisanih identifikacionih dokumenata?		
Mogući odgovori	Nula	1-5	Više od 25
Procenat odgovora (%)	96,1	3,8	0,1
CJ	Koliko birača je vraćeno sa biračkog mjesta zato što nisu bili na Izvodu iz CBS-a za ovo biračko mjesto?		
Mogući odgovori	Nula	1-5	Više od 25
Procenat odgovora (%)	46,0	48,8	3,4
CN	Koliko je bilo slučajeva tzv. porodičnog glasanja?		
Mogući odgovori	Nula	1-5	Više od 25
Procenat odgovora (%)	55,0	42,4	2,3

CP	U koliko slučajeva je jedna osoba pružala pomoć većem broju birača da glasaju u kabini?			
Mogući odgovori	Nula	1-5	6-25	Više od 25
Procenat odgovora (%)	74,3	24,9	0,7	0,1
CT	Da li je svim posmatračima bilo omogućeno da nesmetano prate proces glasanja?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	99,2		0,8	
CU	Da li je bilo pisanih primjedbi/prigovora od strane drugih posmatrača?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	7,1		92,9	
CV	Da li ste primijetili neke nepravilnosti na biračkom mjestu?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	8,9		91,1	
ZATVARANJE BIRAČKIH MJESTA				
FA	Kada je zatvoreno biračko mjesto?			
Mogući odgovori	19:00-19:15 h	19:16-20:00 h		Nakon 20:00 h
Procenat odgovora (%)	92,5	7,3		0,2
FC	Da li su svi članovi biračkog odbora bili prisutni pri zatvaranju biračkog mjesta?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	98,3		1,7	
FG	Da li su svi posmatrači u mogućnosti da jasno i neometano prate proces prebrojavanja?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	99,6		0,4	
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDsjedništvo BiH (ČLANOVI IZ REDA BOŠNJAČKOG I HRVATSKOG NARODA				
GA	Da li je proglašavanje nevažećih listića obavljeno u skladu sa propisima Cika?			
Mogući odgovori	DA		NE	
Procenat odgovora (%)	98,6		1,4	

GB	Da li je bilo hemijskih olovaka na stolu za brojanje nakon otvaranja glasačke kutije?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	5,9	94,1
GC	Da li je bilo primjedbi/prigovora posmatrača na utvrđivanje rezultata za Predsjedništvo BiH?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	2,9	97,1
GD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za Predsjedništvo BiH na Vašem biračkom mjestu?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDSJEDNIŠTVO BIH (ČLAN IZ REDA SRPSKOG NARODA)		
HA	Da li je proglašavanje nevažećih listića obavljeno u skladu sa propisima CIK-a?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	99,5	0,5
HB	Da li je bilo hemijskih olovaka na stolu za brojanje nakon otvaranja glasačke kutije?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	3,6	96,4
HC	Da li je bilo primjedbi/prigovora posmatrača na utvrđivanje rezultata za Predsjedništvo BiH?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	2,0	98,0
HD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za Predsjedništvo BiH na Vašem biračkom mjestu?	
Mogući odgovori	DA	NE
Procenat odgovora (%)	1,1	98,9

PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PARLAMENTARNU SKUPŠTINU BIH			
JC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,6		99,4
JD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za PSBiH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,4		99,6
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA ZASTUPNIČKI DOM PARLAMENTA FEDERACIJE BIH			
KC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,3		99,7
KD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za ZD PFBIH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,5		99,5
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA PREDSEDNIKA I POTPREDSJEDNIKE REPUBLIKE SRPSKE			
LX	Da li je bilo primjedbi/prigovora posmatrača na utvrđivanje rezultata za predsjednika i potpredsjednike RS?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	1,1		98,9
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	1,1		98,9
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA KANTONALNE SKUPŠTINE U FEDERACIJI BIH			
MC	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,1		99,9

MD	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za KS u BiH na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,1		99,9
PROCES UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA NARODNU SKUPŠTINU REPUBLIKE SRPSKE			
ML	Da li je bilo dopisivanja glasova na glasačke listiće?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	0,2		99,8
MM	Da li ste primijetili ozbiljnije nepravilnosti tokom procesa prebrojavanja koje bi mogle imati uticaj na rezultate izbora za NS RS na Vašem biračkom mjestu?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	1,1		98,9
KRAJ PROCESA UTVRĐIVANJA REZULTATA GLASANJA / BROJANJA GLASOVA ZA SVE NIVOE VLASTI			
ME	Da li ste uočili nepravilnosti kod pakovanja izbornog materijala?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	1,5		98,5
MF	Da li se biračko mjesto nalazi u prostoru koji omogućava adekvatno glasanje i brojanje glasova?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	95,5		4,5
MG	Da li su svi članovi BO potpisali Obrazac brojnog stanja i Obrasce sa zbirnim rezultatima?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	98,2		1,8
MH	Da li je na biračkom mjestu izvršena žuta kopija Obrasca sa zbirnim rezultatima?		
Mogući odgovori	DA		NE
Procenat odgovora (%)	91,6		8,4

Rad Koalicije "Pod lupom" podržali su:

Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID) u BiH

Ambasada Kraljevine Norveške u Sarajevu

Ambasada Ujedinjenog Kraljevstva u BiH

Kingdom of the Netherlands

Ambasada Kraljevine Holandije u BiH

Delegacija Europske unije u BiH

Tehničku podršku radu Koalicije "Pod lupom" pružio je Nacionalni demokratski institut (NDI) u BiH.

Sadržaj ovog izvještaja je isključiva odgovornost autora i ne predstavlja zvanična stajališta bilo kojeg od navedenih donatora.

KONTAKTI

Glavni ured Sarajevo

Koste Hermana 11/2, 71 000 Sarajevo

tel: 033 268 155

fax: 033 221 998

info@podlupom.org

www.podlupom.org

facebook.com/PodLupom

twitter.com/@podlupom

linkedin.com/podlupomRegionalne kancelarije

Regionalni uredi / kancelarije:

Banja Luka

Perpetuum mobile

Petra Kočića 3, 78 000 Banja Luka

tel: 051 303 310

fax: 051 303 290

banjaluka@podlupom.org

Bijeljina

CCI

Karađorđeva 8, 76 300 Bijeljina

tel: 055 222 113

fax: 055 222 112

bijeljina@podlupom.org

Livno

CGS

G. Jurkića 8a, 80 101 Livno

tel/fax: 034 202 770

livno@podlupom.org

Mostar

CCI

Kalajdžićeva 4, 88 000 Mostar

tel: 036 580 554 / 3

fax: 036 556 511

mostar@podlupom.org

Prijedor

UG DON

Miloša Obrenovića 18a, 79 000 Prijedor

tel: 052 231 155

fax: 052 232 155

prijedor@podlupom.org

Sarajevo

OIA BiH

Ferhadija 28, 71 000 Sarajevo

tel/fax: 033 237 764

sarajevo@podlupom.org

Tuzla

Forum građana Tuzle

Hadži Bakirbega Tuzlića 1, 75 000 Tuzla

tel/fax: 035 258 075 / 076 / 079

tuzla@podlupom.org

podlupom.org

@pod_lupom

Koalicija Pod lupom

Koalicija Pod lupom

